

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально – науковий інститут культури і мистецтв
Кафедра хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання

На правах рукопису

Ганькіна Наталія Петрівна

**ТВОРЧІ АСПЕКТИ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ СУЧАСНОГО
ЕСТРАДНОГО ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА У ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ Н.А. Фоломєєва,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри хорового диригування,
вокалу та методики музичного навчання
« _____ » _____ 2020 року

Виконавець

_____ Н.П. Ганькіна
« _____ » _____ 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ АСПЕКТІВ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ЕСТРАДНОГО ВИКОНАВСТВА	6
1.1. Сутність і зміст поняття вокальної технології естрадного вокалу. . .	6
1.2. Творчі здібності та творчий потенціал естрадного виконавця як складова вокальної технології.	10
1.3. Проблема розвитку творчих здібностей в процесі професійної підготовки естрадних виконавців	22
Висновки до розділу 1.	28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕСТРАДНОГО ВИКОНАВЦЯ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ .	31
2.1. Визначення показників оцінки рівня творчих здібностей естрадного вокального виконавця..	31
2.2. Технологічні напрямки педагогічної роботи та методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу естрадного виконавця в процесі професійної підготовки.	39
2.3. Розробка комплексу вокальних завдань, спрямованих на розвиток музично-творчих здібностей вокалістів у процесі професійної підготовки. . . .	45
Висновки до розділу 2.	49
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТОК	62

ВСТУП

Актуальність теми. Вокальне виконавство в системі сучасної естради – унікальне художнє явище, що знаходиться в постійному розвитку.

Процес професійної підготовки студентів-вокалістів у межах вищої школи спрямований на досягнення комплексних взаємообумовлених задач, головною з яких є формування музичних компетенцій вокаліста-виконавця. Високий рівень професійних компетенцій дозволить студентам досягти успіхів у професійній виконавській діяльності.

Слід відмітити, що вокальне виконавство є художньо-творчим процесом. Виконання кожного музичного твору потребує від професійного вокаліста творчого пошуку таких особливих виражальних засобів, що зможуть якомога точніше відобразити емоційний зміст виконуваного музичного твору. Саме тому розвиток високого рівня творчих здібностей є важливою складовою професійної підготовки майбутніх спеціалістів з сучасного естрадного вокального виконавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій фахівців-практиків виявив суттєве зростання інтересу до проблеми розвитку творчих здібностей виконавців сучасної естради. Проблемі дослідження технології сучасного вокального виконавства присвячені роботи багатьох відомих вітчизняних (В. Антонюк, Л. Ахримович, Б. Гнидь, Л. Дмитрієв, Ф. Заседателев, Т.Малишева, В. Морозов, В.Ємельянов) та зарубіжних (Р.Юссон, Д.Аспелунд, С.Ріггс) дослідників.

Однак теоретичні та методичні аспекти даної проблеми недостатньо розкриті, що обумовлює актуальність представленого дослідження.

Проведене у роботі дослідження, що присвячене розвитку художньо-творчого потенціалу вокаліста в умовах професійної підготовки у вищому навчальному закладі, поклало дійсну актуальність даної проблеми. Без її вирішення не можлива ефективна підготовка творчого спеціаліста, здатного досягти значних успіхів у виконавській діяльності та в освітньо-педагогічній роботі.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у експериментальній перевірці можливостей застосування творчих аспектів вокальної технології у процесі вокальної підготовки здобувачів вищої освіти.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання** дослідження:

- 1) конкретизувати поняття вокальної технології естрадного вокалу;
- 2) виокремити творчі аспекти вокальної технології;
- 3) теоретично обґрунтувати доцільність розвитку рівня творчих здібностей студентів – майбутніх вокалістів у процесі їх професійної підготовки;
- 4) розробити методичні рекомендації з розвитку музично-творчих здібностей студентів-вокалістів у процесі професійної підготовки.

Об'єкт роботи – процес професійної підготовки вокалістів.

Предмет дослідження – вокальна технологія сучасного естрадного виконавства та її творчі аспекти.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань було використано комплекс наукових **методів**:

- 1) *теоретичного рівня* – системно-структурного аналізу (класифікація, систематизація); порівняння та узагальнення; праксиметричні методи (вивчення та узагальнення практичного педагогічного досвіду);
- 2) *емпіричного рівня* – педагогічного спостереження, індивідуальної бесіди, анкетування, констатувальний експеримент.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- уперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено важливість творчих аспектів у процесі професійної вокальної підготовки студентів;
- уточнено та поглиблено зміст понять «творчих здібностей» вокалістів, систематизовано основні підходи до їх розвитку та визначено роль розвитку творчих здібностей у процесі професійної підготовки вокалістів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методичних рекомендацій щодо розвитку творчих здібностей вокалістів у процесі професійної підготовки.

Теоретичні положення магістерської роботи та зібраний фактичний матеріал можуть бути використані у процесі науково-дослідної діяльності студентів магістратури, аспірантів; завдання на розвиток творчих здібностей студентів можуть бути інтегровані у зміст курсу музично-теоретичного спрямування. На основі дослідження може бути розроблений курс підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників щодо методик розвитку творчих здібностей студентів-вокалістів.

Апробація результатів та публікації. Результати дослідження доповідались на II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми мистецько-педагогічної освіти: здобутки, реалії та перспективи» (6–7 травня 2020 р., м. Суми) та студентській науковій онлайн-конференції «Дні науки – 2020» (22 жовтня 2020 р., м. Суми).

Проміжні результати висвітлювались у публікаціях:

1. Ганькіна Н.П. Розвиток творчих здібностей як складова професійної підготовки вокалістів. *Мистецькі пошуки : збірник наукових праць*. Випуск. 12. Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. С. 33–38.

2. Ганькіна Н.П. Креативність визначальний компонент творчих здібностей вокаліста. *Дні науки – 2020 : матеріали студентської наукової онлайн-конференції, 22 жовтня 2020 року, м. Суми*. Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. С. 41–43.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаних джерел (64 найменувань), додатку на 5 сторінках. Робота містить 10 рисунків та 9 таблиць. Загальний обсяг тексту магістерської роботи – 66 сторінок, з них 54 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ АСПЕКТІВ ВОКАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ЕСТРАДНОГО ВИКОНАВСТВА

1.1. Сутність і зміст поняття вокальної технології естрадного вокалу

Проблемі дослідження технології сучасного вокального виконавства присвячені роботи багатьох відомих вітчизняних (В. Антонюк, Л. Ахримович, Б. Гнидь, Л. Дмитрієв, Ф. Заседателев, Т. Малишева, В. Морозов, В. Ємельянов) та зарубіжних (Р. Юссон, Д. Аспелунд, С. Ріггс) дослідників.

Зокрема, у працях Р. Юссона та Л. Дмитрієва вивчається акустико-фізіологічний аспект питання, аналізується та систематизується розрізнені дані з історії педагогічної практики естрадного вокалу. Дослідженню художньої особливості вокального мистецтва естради було присвячені роботи Л. Дмитрієва, В. Морозова, В. Юшманова, Л. Ярославцевої. Проблеми формування навичок правильного дихання у процесі естрадного виконання присвячені роботи В. Піруса, В. Карпова. Техніці постановки голосу та фізіології процесу, психолого-педагогічних проблемам присвячені роботи Д. Аспелунда, В. Антонюк, Н. Гребенюк, Л. Рудневої, О. Стахевича, Л. Христиансен.

Дослідженню історичного етап формування естрадного мистецтва присвячені роботи Т. Чередниченко, Е. Рібакової, Є. Уварової.

Аналіз методичних робіт, у яких викладається педагогічний досвід практиків із питань естрадного співу, здійснюється у роботах таких фахівців, як В. Ємельянова, С. Ріггс, К. Садолін, а також Ю. Капустіної та Г. Когана.

У широкому розумінні під вокальною технологією розуміємо сукупність широкого спектру анатомічно-фізіологічних та творчих аспектів вокального виконавства.

Анатомічні та фізіологічні аспекти вокальної технології охоплюють такі напрямки, як технологія дихання, поза для співу, становлення дикції, голосних

звуків та артикуляції, вироблення вокального резонування, розвиток вокального слуху, усунення дефектів звучання, голосове здоров'я виконавця.

Основним технічних завдань, яке стоїть перед професійним педагогом у процесі навчання студентів є постановка технічно правильного вокального дихання естрадного виконавця. Процесом дихання у процесі вокального виконання можна, і навіть потрібно управляти, тому що дихання у процесі співу суттєво відрізняється від звичайного.

Вокальне дихання, так само як і звичайне, за своєю технікою складається з двох фаз: фази вдиху та фази видиху, але має кілька важливих відмінностей:

- звичайне дихання, тобто дихання людини як процес життєдіяльності, є мимовільним, у той час як дихання під час вокального виконання – це усвідомлений процес, який можна контролювати та регулювати;
- фонації під час вокального дихання відбуваються у фазі видиху, тому видих може бути подовженим; в цей же час вдих вокаліста у процесі виконання стає коротшим;
- під час вокального дихання відбуваються зміни у ритмі дихання та у темпі дихання, при підрахунку кількості вдохів та видихів під час вокального дихання можна помітити, що їх стає значно менше;
- в залежності від виконавського завдання, що стоїть перед вокалістом, змінюється і кількість та рівномірність вдихання повітря;
- також відмічається зростання інтенсивності роботи дихальних м'язів вокаліста: це пояснюється зростанням тиску повітря під голосовими складками та у грудній клітині вокаліста. [35, с. 304]

Вокалісти, що тільки почитають опанувати теорію вокального виконавства та знаходяться на початковому етапі роботи над диханням, часто допускають такі помилки, як форсованість та млявість дихання, тобто їх дихання під час вокалу є занадто швидке чи занадто повільне.

Отже, дуже важливим для викладача вокалу є провести роботу з налагодження правильного вокального дихання студентів, навчити їх, що

скидати увесь запас повітря на перших звуках не потрібно, пояснити, як потрібно правильно розподіляти повітря, адже це є основою для рівного звуку.

Табл. 1. 1.

Типи дихання у вокальному виконавстві [17, с. 109]

Тип дихання	Особливості
Суто грудний тип (реберний костальний) і його різновид — ключичне клавікулярне, верхньогрудне)	Подих здійснюється завдяки розширенню і підняттю головним чином верхньої частини грудної клітини, а діафрагма пасивно слідує за її рухами, тобто виключена зі своєї активної вдихальної функції. Живіт при цьому типі вдиху втягується, а верхня частина грудної клітини, ключиці й іноді плечі помітно піднімаються
Грудобрюшний тип — 1 (реберно-діафрагматичний, костоабдомінальний)	У вдиху рівномірно беруть участь і грудні стінки, і діафрагма
Грудобрюшний тип — 2 (нижньореберно-діафрагматичний, костоабдомінальний)	Те ж, але з переважанням черевного подиху
Суто черевний тип (діафрагматичний, абдомінальний)	Грудна клітина нерухома. Вдих здійснюється тільки опусканням діафрагми, і живіт при цьому подається вперед

Розвиток діафрагмального дихання неможливий без урахування фізіологічних та вікових особливостей майбутніх вокалістів. Виділяють три основні етапи у розвитку співацького дихання. На першому етапі природне

дихання у виконавця відбувається автоматично, в той час як вокальне дихання потребує значної уваги виконавця. На цьому етапі основним завданням вокаліста є усвідомити різницю між видами дихання та навчитися правильно робити вдих. На другому етапі вокаліст оволодіває умінням робити довільні рухи діафрагмою. На третьому етапі особлива увага приділяється рухам дихальних м'язів, і вокальне дихання поступово повністю замінює природне дихання [35, с. 305].

Систематизація типів дихання, які можуть бути використані під час вокального виконавства, представлені у дослідженні Ю. Данильчишина.

Процес співу найкраще відбувається при певних фізичних станах тіла. На здатність вільно вводити і виводити повітря з тіла і отримувати необхідну кількість повітря може серйозно вплинути положення різних частин дихального механізму. Положення втягнутою грудної клітини обмежує місткість легенів, а напружена черевна стінка перешкоджає руху діафрагми вниз. Правильна постава дозволяє дихальному механізму ефективно виконувати свою основну функцію без надмірних витрат енергії. Правильна постава також полегшує ініціювання фонації і настройку резонаторів, оскільки правильне вирівнювання запобігає непотрібну напругу в тілі.

Педагоги-вокалісти також відзначили, що коли співаки беруть гарну поставу, це часто дає їм більше почуття впевненості і врівноваженості під час виступу. Глядачі також схильні краще реагувати на співаків з гарною поставою. Звична хороша постава також в кінцевому підсумку покращує загальний стан здоров'я тіла, покращуючи кровообіг і запобігаючи втома і стрес.

Виділяють вісім основних компонентів ідеальної пози для співу:

- ноги злегка розставлені;
- ноги прямі, але коліна злегка зігнуті;
- стегна спрямовані прямо вперед;
- вирівняний хребет;
- живіт плоский;
- груди зручно вперед;

- плечі вниз і назад;
- голова дивиться прямо вперед.

Важливим компонентом вокальної технології є вокальне резонування.

Вокальне резонування представляє собою такий ступінь прикриття звука певному об'ємі дихання, при яких голос вокального виконавця сприймається як однорегістровий. Для того, щоб змінити частину діапазону, перейти із однієї на іншу, вокалісту не потрібно підвищувати активність власного вокального дихання, не потрібно вносити зміни у механізм утворення звуків.

Уся суть механізму вокального резонування полягає у тому, що змінюються резонаторні взаємини, що стає можливим завдяки роботі вокаліста над змішаним прикритим звучанням. Ці зміни важко розрізнити на слух.

Таким чином, професійна резонансна техніка сьогодні – це вже неінтуїтивне і не випадкове, а цілком свідоме, обґрунтоване, цілеспрямоване і ефективне використання резонансу з метою дослідження необхідної гучності і легкості голосу, поліпшення його тембру, політності і захисту гортані від перенапруги. [38, с. 22]

Оволодіння технікою вокального виконавства не можливе без кропіткої роботи над усуненням дефектів вокального звучання та забезпеченню голосового здоров'я виконавця.

Усі перелічені аспекти вокальної технології належать до її технічної частини, в той час як вокальна технологія побудована на принципі єдності її творчої та технічної складової. Потреба того чи іншого технічного прийому спонукається художніми завданнями. Тому розвиток художнього смаку та творчих здібностей являється підґрунтям вокальної технології.

1.2. Творчі здібності та творчий потенціал естрадного виконавця як складова вокальної технології

Проблема розвитку творчих здібностей особистості завжди перебувала в центрі уваги науковців і практиків. Визначенню поняття творчості та творчих

здібностей особистості присвячені праці таких дослідників, Д.Б. Богоявленська, Л.С. Виготський, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьов, В.В. Рибалка, В.А. Роменець, В. Шадриков. Проблеми розвитку творчих здібностей розглянуті у працях С.В. Висоцького, Н.В. Кічук, Н.Г. Печенюк, С.О. Сисоєвої, О.В. Шупти. Творчим здібностям вокалістів присвячені праці Г.П. Панченко, О.В. Маруфенко, М.Т. Картавцевої, Р.П. Сашенкової. Розвитку музично-творчих здібностей дітей та педагогічні аспекти цього процесу висвітлені у працях таких науковців, як М.Барінова, О.Борисова, Н.Ветлугіна, В.Давидов, Л.Дмитрієва, О.Лобова, С.Олійник, В.Шульгіна та ін.

Творчість у широкому розумінні - це таке поєднання розумової та практичної діяльності, у результаті якого створюються нові винаходи, оригінальні цінності, виявляються нові, досі невідомі факти, властивості чи закономірності, відбувається розробка методів дослідження матеріального чи духовного світу.

У праці Л.С. Виготського зазначено, що «творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині. Будь-яку таку діяльність людини, результатом якої є не відтворення колишніх у його досвіді вражень або дій, а створення нових образів або дій, і будемо вважати творчою діяльністю Мозок є не тільки орган, який зберігає і відтворює наш колишній досвід, він комбінує, творчо переробляє і будує з елементів цього колишнього досвіду нові припущення, нову поведінку. Саме творча діяльність людини робить її істотою, зверненою до майбутнього» [12, с.451].

У таблиці 1.2. систематизовано основні підходи до визначення поняття творчості провідними вітчизняними та зарубіжними ученими.

Таблиця 1.2.

Аналіз підходів до визначення поняття творчості

Автор	Тлумачення поняття творчості та творчого потенціалу особистості
В.І.Андрєєв	<p>Творчість - це вид людської діяльності, яка характеризується сукупністю наступних ознак:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наявність протиріччя, проблемної ситуації або творчого завдання; - соціальна і особиста значимість і прогресивність, тобто вона вносить вклад в розвиток суспільства і особистості (антисоціальна діяльність, навіть в її самої винахідливої форми, - це не творчість, а варварство); - наявність об'єктивних (соціальних і матеріальних) передумов, умов для творчості; - наявність суб'єктивних передумов для творчості (особистісних якостей - знань, умінь, навичок, особливо позитивної мотивації, творчих здібностей особистості); новизна та оригінальність процесу або результату. <p>Якщо з названих ознак виключити хоча б один, то творчість не відбудеться.</p>
С.М. Віроzub	Творчість - це прагнення до поширення себе на світ, до гармонії, до рефлексії, до духовного. [11, с.275].
Г.К. Іванова	Творчий потенціал людини визначається не лише мисленням, але й іншими психічними явищами: свідомістю, інтуїцією, уявою, мотивами, емоціями, пам'яттю, волею тощо. Автор виокремлює три складові творчості – мотиваційну, емоційну та розумову. [25, с.17]

Продовження Таблиці 1.2.

Автор	Тлумачення поняття творчості та творчого потенціалу особистості
С.О. Сисоєва	<p>Творчість це як системне явище, яке включає певну сукупність взаємопов'язаних компонентів, а саме творчі здібності, творчий процес, ступінь індивідуального розвитку творчих здібностей і якості особистості, що забезпечують творчу діяльність [12, с.202]. Дослідниця виділяє такі основні творчі здібності особистості:</p> <ul style="list-style-type: none"> - інтерес до певного виду предметів або об'єктів і дій з ними; - увага до певного кола об'єктів, внутрішня зосередженість і "неувага" до існуючого навколо; - оригінальний підхід до стандартних завдань; - намагання змінювати, реконструювати те, з чим доводиться зустрічатися [48 с.208].
О.В. Шупта	<p>Творчість - це спосіб самореалізації особистості, яка створює, формує та реалізує себе як суб'єкта діяльності і при цьому творчість є найвищим проявом результату діяльності особистості [63, с. 412].</p>
В. А. Цапок	<p>творчість це історично еволюціонуюча форма активності людей, що виражається в різноманітних видах діяльності і веде до розвитку особистості. Через творчість реалізується історичний розвиток і зв'язок поколінь[62, с. 43].</p>

Отже, під творчими здібностями особистості будемо розуміти поєднання її властивостей та певних рис характеру, які у своїй сукупності можуть характеризувати ступінь їх відповідність вимогам певної навчально-творчої діяльності, та безпосередньо обумовлюють рівень результативності цієї діяльності. Відзначимо, що творчі здібності володіють певними ознаками,

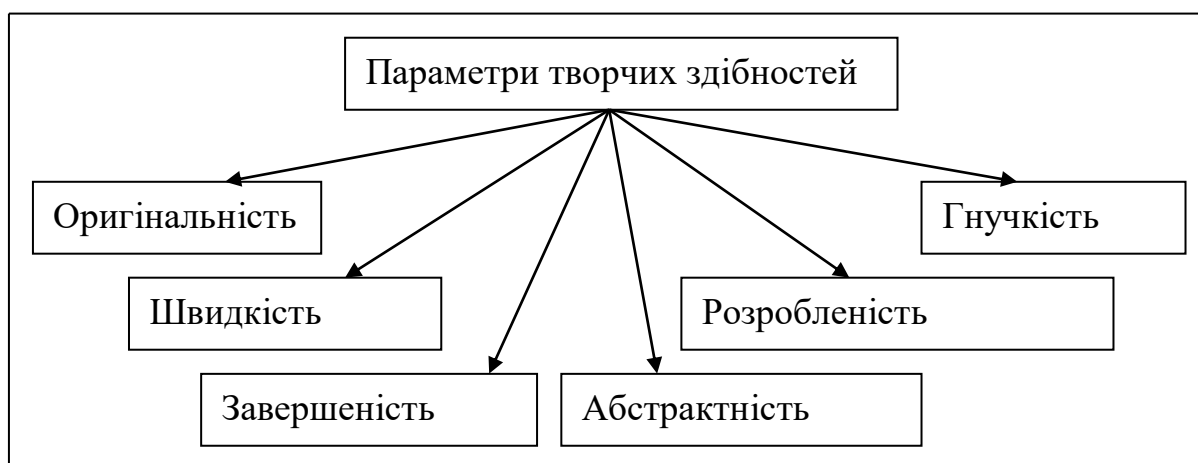
такими як швидкість і гнучкість думки, їх точність та оригінальність, рівень мотивації, рівень розвинутої уяви. Під швидкістю думки розуміється кількість ідей, яка виникає протягом певного проміжку часу, під гнучкістю думки – здатність переключатися між кількома об'єктами дослідження, кількома аспектами однієї проблеми, здатність знаходити нові методи вирішення проблеми.

О.Н. Лук у праці «Психологія творчості» визначає такі творчі здібності:

- вміння розпізнати існуючу проблему;
- здібності до перенесення досвіду;
- гнучкість мислення;
- здібності до передбачення. [32, с.41]

Творчі здібності є вищою психічною функцією і відображають дійсність. За допомогою творчих здібностей формується образ ніколи не існувало або неіснуючого в даний момент об'єкта

Психологи пов'язують здатності до творчої діяльності з особливостями мислення. Творчим особистостям властиво так зване дивергентне мислення, яке характеризується наступними параметрами [29, с.202]

Рис. 1.1. Параметри творчих здібностей особистості

Творчі здібності особистості складаються із сукупності інтелектуально-логічних та інтелектуально-евристичних компонентів. Інтелектуально-логічні здібності складаються із таких компонентів, як здібність до абстрагування,

здібність формулювати правильне означення об'єкта, здібність пояснювати, доводити та обґрунтовувати.

Здібність до абстрагування представляє собою здатність виділяти істотне спільне і відволікатися від несуттєвого.

Під час перебігу процесу абстрагування відбувається перехід від конкретних об'єктів, які були сприйняті за допомогою органів чуття, до певних абстрактних уявлень про ці об'єкти. Створені абстрактні уявлення відтворюються у мисленні індивіда. Під час абстрагування відбувається нехтування певними, менш важливими та несуттєвими ознаками об'єкта дослідження з метою яскравішого висвітлення та підкреслення визначальної, основної ознаки даного об'єкта.

Можна визначити такі критерії оцінки здібності до абстрагування, як логічність мислення, глибина суджень та здатність робити висновки, здатність до встановлення причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними явищами та процесами, здатність до чіткого висловлювання власної думки.

До інтелектуально-евристичних здібностей особистості можна віднести здібність до генерації нових ідей та гіпотез, асоціативність пам'яті особистості, здібність до встановлення протиріч, здібність до правильної постановки проблеми, а також продуктивність, незалежність та критичність мислення.

Здібності генерувати ідеї та висувати нові гіпотези передбачає здатність особистості, в умовах обмеженої інформації, уміти знаходити нові підходи до розв'язання задач, застосовувати нові оригінальні методи їх розв'язання, будувати стратегії та вбачати перспективи. Критерієм оцінки рівня наявних у індивіда здібностей даного виду може бути кількість робочих ідей, теорій та гіпотез, які він висуває за певний проміжок часу у процесі безпосереднього розв'язання поставленого завдання. Також необхідно звертати увагу на якісні характеристики запропонованих ідей та гіпотез, на їх новизну та оригінальність, на відповідність поставленим завданням.

Асоціативність пам'яті є важливою інтелектуально-евристичною здібністю особистості. Вона представляє собою здатність індивіда до

встановлення у власній свідомості нових зв'язків між різними компонентами поставленої задачі, особливо між відомими та невідомими її компонентами. Критерієм оцінки даної здібності можна визначити кількість запропонованих асоціацій за певний проміжок часу, їх новизну та оригінальність, чітку відповідність поставленим завданням та рівень ефективності при розв'язанні цих завдань.

Іншою суттєвою інтелектуально-евристичною характеристикою особистості є здатність виокремлювати існуючі протиріччя та чітку розуміти проблему, поставлену у задачі. Критерієм оцінки у даному випадку можна вважати кількість встановлених за певний проміжок часу протиріч, кількість правильно сформульованих проблем під час виконання певного завдання, з урахуванням якісної оцінки визначених проблем та протиріч – їх новизни та оригінальності.

Під продуктивністю мислення особистості будемо розуміти її здібність до перенесення, проектування відомих знань та умінь на нові ситуації, нові проблеми та досі не розв'язувані завдання. Критерієм оцінки даної інтелектуально-евристичної здібності є визначення того, на скільки широко та повно людина застосовує внутрішньопредметний та міжпредметний переноси знань, а також визначення ефективності застосування такого переносу на основі аналізу отриманого при розв'язанні творчих завдань результату.

Здібність до подолання інертності мислення представляє собою здатність особистості відмовлятися від певної нав'язливої ідеї та знаходити і застосовувати нові способи розв'язання поставленої творчої задачі. Важливою характеристикою тут також є гнучкість мислення особистості, вміння генерувати та застосовувати нові підходи до аналізу існуючих протиріч.

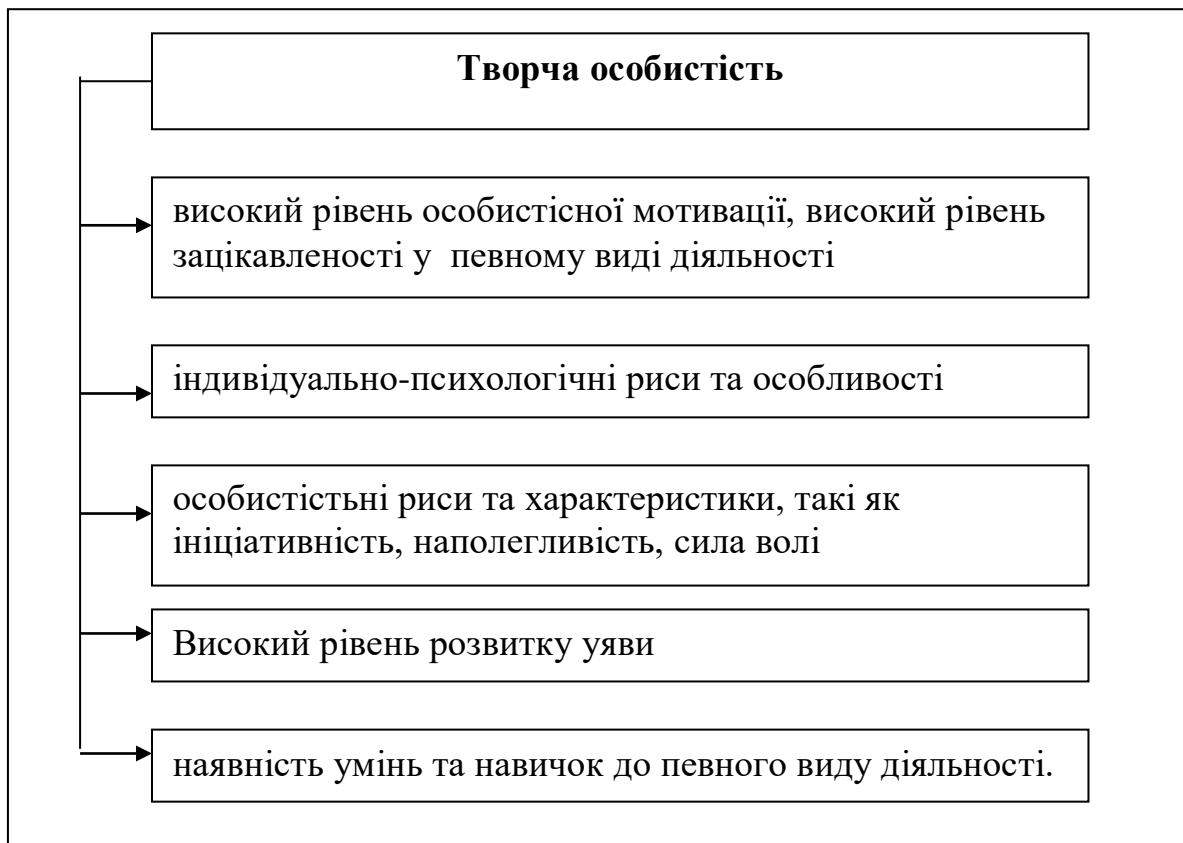
Така інтелектуально-евристична характеристика, як здібності до незалежності мислення представляє собою здатність людини мати та відстоювати власну точку зору, а не бездумно слідувати існуючій, загальноприйнятій для даної проблеми. Здатність людини бути вільною у

власних судженнях від думки авторитетів є основним критерієм оцінки даної здібності.

Ще однією дуже важливою інтелектуально-евристичною здібністю людини є здатність до критичного мислення. У загальному розумінні, критичність мислення представляє собою здібність особистості до оціночних суджень, вміння реально оцінити можливі труднощі, що можуть виникнути у процесі творчої діяльності а також здібність реально оцінити отримані результати творчої діяльності. Критичність мислення передбачає також уміння індивіда вірно визначати помилки, що можуть виникнути у результати творчої діяльності, чітко встановлювати причину виникнення цих помилок та вміння знаходити можливі шляхи їх усунення, а також вміння не допустити повторення таких помилок у процесі творчої діяльності у майбутньому.

Отже, можна зробити висновок, що під час педагогічної роботи, направленої на розвиток рівня творчих здібностей студента, потрібно застосовувати комплексний підхід до розвитку сукупності його інтелектуально-логічних та інтелектуально-евристичних здібностей, в першу чергу, здібностей до абстрагування, до логічного мислення, здібностей до асоціативного мислення, формувати у студентів здатність висловлювати власну точку зору та критично оцінювати результати своєї діяльності.

На основі аналізу наукових досліджень творчі здібності особистості визначено як сукупність особистісних характеристик, здібностей та якостей, що забезпечують успішне творче розв'язання поставленої задачі.

Рис. 1.2. – Характеристики творчої особистості.

Враховуючи провідні положення сучасної мистецької освіти щодо творчого характеру вокальної підготовки, творчі здібності естрадного виконавця можна визначити як сукупність його духовних сил, емоцій, почуттів, уяви, фантазії, інтелекту, які у своїй сукупності спонукають вокаліста до творчого пошуку, до пізнання мистецьких явищ, до постійної наполегливої роботи з набуття та вдосконалення музично-виконавських умінь та стають основою успішного вокального виконавства.

Структурними компонентами творчих здібностей естрадного виконавця можна визначити мотиваційний, пізнавальний, індивідуально-психологічний, технологічний та креативний, рис. 1.3.

Мотиваційний компонент у структурі творчих здібностей естрадного виконавця передбачає наявність високого рівня зацікавленості у отриманні музичної освіти та у роботі над розвитком власної вокальної техніки.

Дослідники виділяють біологічні, соціальні та пізнавальні мотиваційні аспекти творчих здібностей вокалістів, рис. 1.4. [7, с 2; 13, с.12].

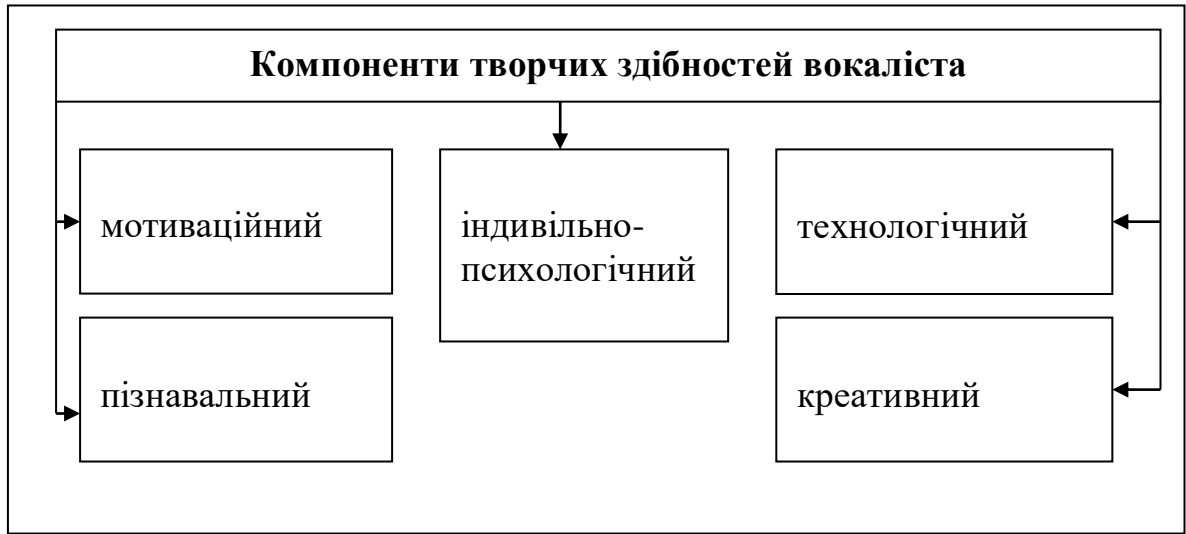

Рис. 1.3. Структура творчих здібностей вокаліста

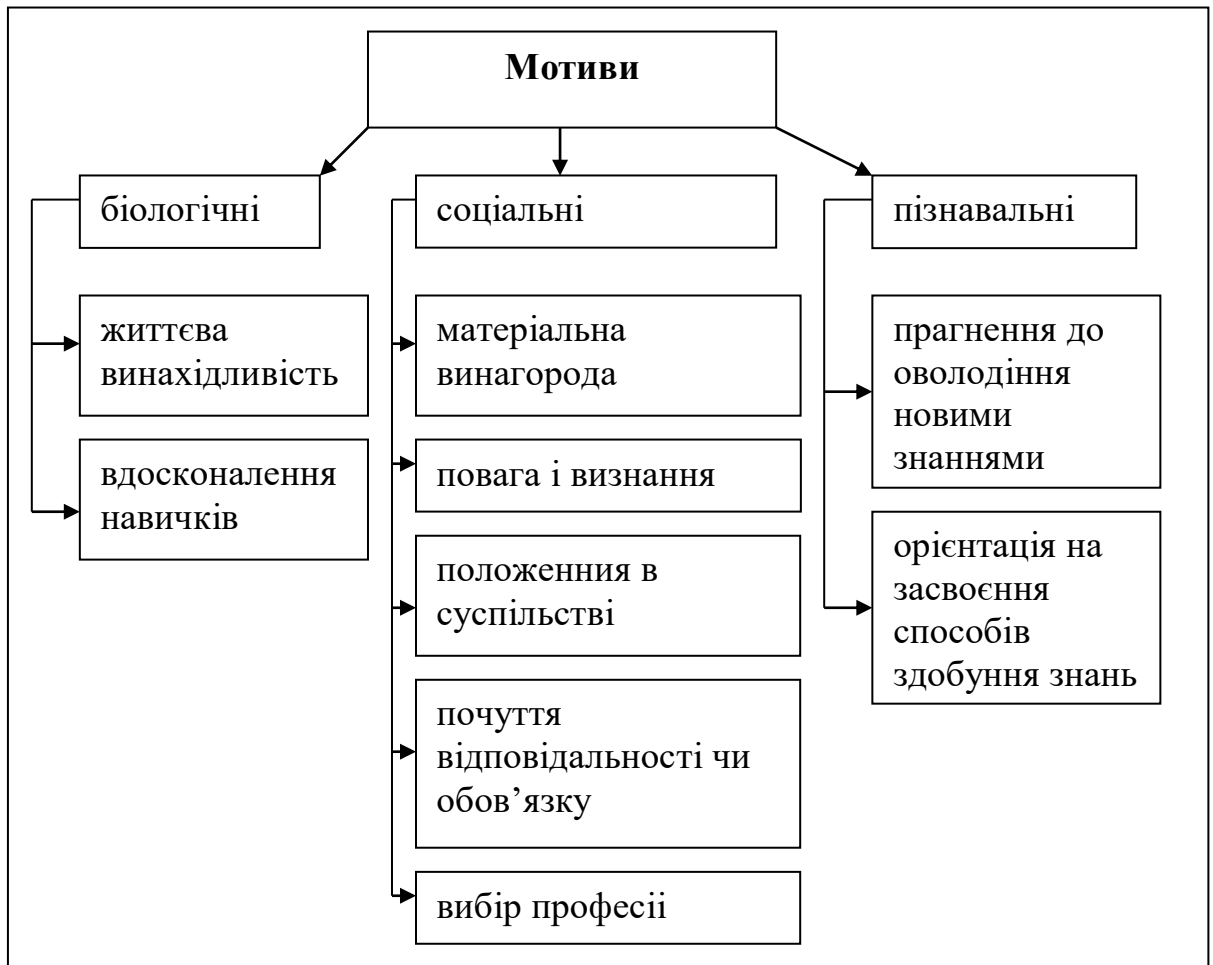

Рис. 1.4. Мотиваційні компоненти творчих здібностей вокаліста

Пізнавальний компонент творчих здібностей вокаліста передбачає його високу пізнавальну активність, тобто прагнення вокаліста до навчання, до набуття знань з мистецтва, до підвищення власного культурного рівня; здатність мислити творчо та здатність аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Критеріями оцінки пізнавального компоненту творчих здібностей є правильність, повнота, глибина засвоєння матеріалу та вмінні застосовувати набутих знань.

Індивідуально-психологічний компонент визначається тим, на скільки особистість націлена на заняття музикою, на виконавську діяльність, а також індивідуально-психологічними особливостями пов'язаними з її характером, такими як наполегливість та працездатність, воля, пам'ять тощо.

Технологічний компонент творчих здібностей розглядається як сформованість виконавських умінь та навичок естрадного виконавця. Їх можна визначити на основі наявності у виконавця спеціальних музичних здібностей.

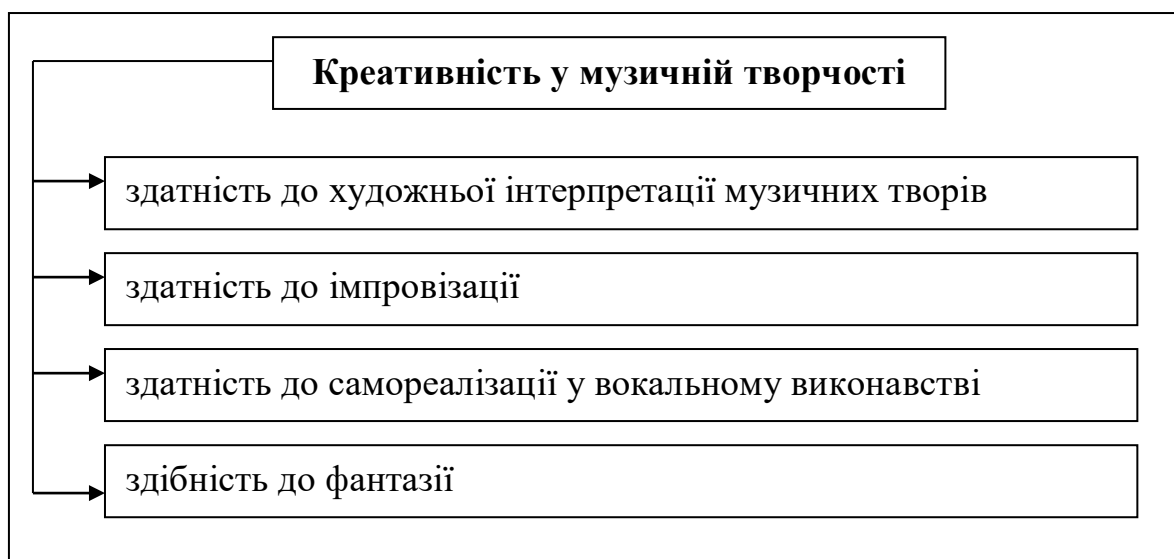
Б.Теплов [54, с.38] вже майже століття тому виділив три основні – спеціальні музичні здібності, які складають структуру музикальності. Це ладове почуття – здатність емоційно розрізнити ладові функції звуків мелодій, відчувати емоційну виразність звуковисотного руху. Виявляється ця здібність у сприйманні мелодій, впізнаванні її вокалістом, точності інтонування. Ладове почуття за Б.Тепловим є емоційним компонентом музичного слуху: який інтерес виникає у виконавця до музики, які почуття це мистецтво пробуджує в ньому. Тобто його емоційний відгук на прекрасне.

Наступна музична здібність – це слухове уявлення. Як виконавець запам'ятовує та відтворює мелодію по слуху? Це виявляється в першу чергу у співі, потім внутрішнім слухом. Отже, слухове уявлення є репродуктивним або відтворювальним компонентом музичного слуху.

І, нарешті, третій компонент – це музично-ритмічне почуття. Як вокаліст переживає музику, наскільки активно, як він відчуває та відтворює ритм твору.

Б.М. Теплов називає музично-ритмічне почуття «основою всіх музичних проявів» [54].

Креативний компонент творчих здібностей можна характеризувати як сформованість навичок до художньо-педагогічної інтерпретації вокальних творів; наявність у виконавця імпровізаційних умінь та здатність до спонтанної імпровізації; здатність до самореалізації вокаліста у естрадному виконавстві; здібність вокаліста до фантазії. Здібність до фантазії проявляється як яскраве втілення творчої уяви, як створення виконавцем зоа допомогою співу неправдоподібних, парадоксальних образів.

Рис. 1.5. Структура креативних компонентів творчих здібностей вокалістів

Феномен креативності визначається як здатність особистості до варіативності, гнучкості, інноваційності мисленнєвої діяльності, що передуює процесу творчої дії. Креативність не є вродженою характеристикою індивіда. Вона вважається такою якістю особистості, що може бути сформованою завдяки особливим умовам виховання та навчання. Основними з таких умов є розвиток особистості, мотивація до творчої діяльності та свобода індивідуальності. Ці умови мають дотримуватися креативним управлінням, яке є заключним ланцюгом у системі індивідуальних і суспільних факторів, що обумовлюють розвиток творчої діяльності. Критерієм оцінки креативності

вокального виконавця є яскравість та оригінальність музичних образів, новизна результату, значимість фантазії, що виявляється ним під час розв'язування музично - творчих задач.

Незважаючи на те, що перелічені компоненти творчих здібностей естрадного виконавця мають самостійні якісні характеристики, вони не можуть функціонувати ізольовано один від одного. Саме при поєднанні усіх компонентів творчих здібностей утворюється складна система музично-творчих здібностей професійного вокаліста.

1.3. Проблема розвитку творчих здібностей в процесі професійної підготовки естрадних виконавців

Вокальне виконавство в системі естради – явище надзвичайно динамічне, що знаходиться в постійному русі. Незважаючи на відносно невеликий історичний шлях розвитку, воно сформувалось в світовому просторі музичної творчості як унікальне художнє явище, що відрізняється своєю стилістикою, естетикою, поетикою.

Естрадний вокал посідає проміжний щабель між академічним і народним. Якщо в сфері академічного та народного співу виконавці працюють у межах усталеного канону, то метою естрадного співака є пошук характерного, самобутньо забарвленого тембру, що легко впізнається [36, с.151].

Голосовий апарат естрадного виконавця підпорядковується цілому ряду акустичних та фізіологічних законів, тому дуже важливим є знати та розуміти певні закономірності та принципи функціонування голосового апарату який можна розглядати як живий музичний інструмент. Це знання є однією з важливих умов створення, вдосконалення і збереження голосового апарату естрадного виконавця та допоможе співаку не лише в становленні професійних виконавських якостей, але і при передачі сукупності теоретичних та практичних знань з вокалу наступному поколінню. Цей процес має вирішальне

значення у процесі формування та розвитку української вокальної естрадної школи.

Вивчення та аналіз творчості видатних естрадних співаків має методологічне значення як для розробки теорії естрадного співу, так і для практики вокальної педагогіки, спрямованої на оптимізацію та вдосконалення підготовки професіональних вокалістів-естрадників. Тим самим створюються передумови розвитку феноменології вокального виконавства в системі музичної естради.

У професійній підготовці вокального естрадного виконавця сьогодні не можна зосереджуватися лише на одній вокальній складовій. Майстерність вокальної естради нині – це також і професійне володіння основами хореографії, знання в області менеджменту і медіа-технологій, уміння створювати свій сценічний імідж та всебічний розвиток його творчих здібностей.

Важливим є дослідження особливості поєднання творчого та технологічного аспектів у під час безпосереднього процесу співу.

Дослідниками розглядаються сім рівнів розвитку творчих здібностей особистості, рис. 1.6. [32, с. 88].

Самими високим рівнем розвитку здібностей особистості є талант. Він передбачає таке поєднання здібностей особистості, яке дозволяє, дає можливість їй досягти значного успіху у певній діяльності.

В залежності від виду діяльності визначається структура таланту. Структура таланту буде різною для художньої, музичної, чи, наприклад, політичної діяльності.

Отже, наявність таланту передбачає такий вищий рівень розвитку здібностей особистості, який дозволить їй досягти надзвичайних, значущих результатів своєї діяльності. Результати діяльності дійсно талановитої людини буде відрізнятися новизною, досконалістю, завершеністю, високим рівнем суспільної значущості.

Рис. 1.6. Рівні розвитку творчих здібностей особистості

Найвищий рівень розвитку здібностей особистості, що знаходить своє втілення у процесі творчої діяльності, та результати якої мають вирішальне значення для суспільства, для розвитку науки і техніки, літератури, музики, театального мистецтва тощо, називають геніальністю. Геній результатами своєї діяльності виражає передові тенденції, є уособленням прогресивних технологій та прийомів свого часу.

Геніальність розглядається як вияв найвищого із можливих рівнів творчих здібностей особистості, та має вирішальне історичне значення для розвитку певної сфери життя суспільства. Однією з важливих характеристик геніальної людини є висока творча продуктивність, характерне застосування нових, досі невідомих творчих прийомів, подолання усталених норм, сприяння прогресу.

Основною відмінністю геніальної особистості від просто талановитої є те, що завдання, які здатен розв'язати геній мають неабияку важливість і історичну цінність для людства.

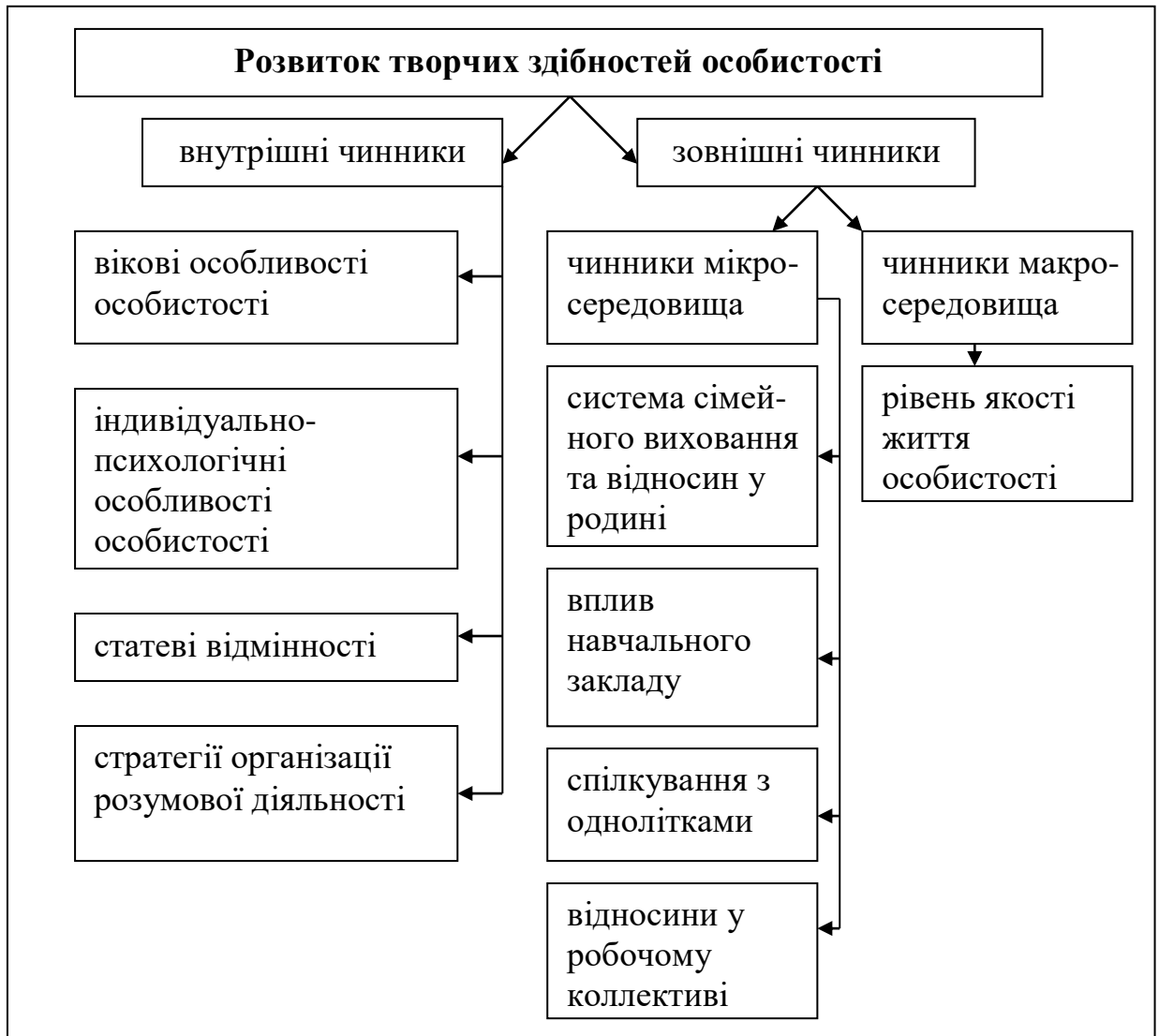
Наявність у людини творчих здібностей саме по собі не гарантує жодних її творчих здобутків. Адже для їх досягнення необхідна мотиваційна основа, бажання і воля, які б запустили роботу механізму мислення, сприяли б розвитку творчих здібностей. Крім того слід зазначити, що розвиток творчих здібностей особистості суттєво залежить від взаємодії низки внутрішніх та зовнішніх чинників, рис. 1.7.

До внутрішніх чинників належать вікові, індивідуально-психологічні особливості особистості, статеві відмінності, стратегії організації розумової діяльності. Розглянемо основні індивідуально-психологічні особливості особистості, що впливають на розвиток творчих здібностей.

Однією з основних індивідуально-психологічних особливостей людини, від якої безпосередньо залежать її творчі успіхи, є рівень самооцінки. Самооцінка відображає впевненість людини у своїх професійних і особистих силах, її самоповагу й адекватність до подій. Самооцінка є основним регулятором поведінки людини та має тісний зв'язок з емоційною сферою. Самооцінка є найважливішим утворенням особистості, її центральним компонентом, що формується за активної участі самої людини. Тому робота над підвищенням рівня самооцінки є одним її найважливіших завдань у процесі розвитку творчих здібностей особистості.

Також важливою індивідуально-психологічною особливістю людини, що впливає на розвиток її творчих здібностей, є її емоційний стан та рівень

тривожності. Тривожність визначається як властивість людини переходити у стан підвищеного занепокоєння, відчувати страх і тривогу в специфічних соціальних ситуаціях. Важко переоцінити вплив емоційного стану особистості на її творчу діяльність. Зниження рівня тривожності, усунення стресових факторів та досягнення емоційного комфорту є основою розвитку творчих здібностей людини.

Рис. 1.7. Чинники розвитку творчих здібностей особистості

Окрім самооцінки та рівня тривожності, до індивідуально-психологічних факторів, що впливають на розвиток творчих здібностей особистості, можна віднести також спрямованість особистості та акцентуації її характеру, наявний

рівень агресивності, властивості та особливості вищої нервової діяльності особистості.

До зовнішніх чинників розвитку творчих здібностей особистості належать чинники мікро- та макросередовища. Під чинниками мікросередовища розуміється характер і система сімейного виховання та відносин у родині, вплив школи та інших навчальних закладів, спілкування з однолітками, відносини у робочому колективі. Під чинниками макросередовища розуміємо рівень якості життя особистості, що вимірюється, в першу чергу, ступенем задоволеності її базових потреб: фізіологічних, потреб безпеки, соціальних потреб. На розвиток творчих здібностей людини суттєво впливає рівень доступності інформації, рівень доступності оволодінням знань, що залежить, в першу чергу, від економічного та культурного розвитку макросередовища.

Для формування творчої особистості в процесі навчання особливо важливим є комплексний розвиток усіх компонентів творчих здібностей майбутнього вокаліста. З метою розвитку творчих здібностей майбутнього вокаліста доцільно використовувати такий прийом, як розв'язання поставлених творчих задач.

Творчою будемо вважати таку задачу, яка є повністю або частково новою для індивіда та потребує значних розумових зусиль для знаходження нового способу розв'язання даної задачі.

Крім того, з метою розвитку творчих здібностей під час професійної підготовки можуть бути застосовані методи проведення бесід та дискусій на задану тему, постановки проблемних професійних питань, що сприятиме стимулюванню більш відповідального і зацікавленого ставлення студентів до набуття теоретичних знань із спеціальності. Дані педагогічні прийоми сприятимуть творчому використанню розв'язаних задач у майбутній музичній діяльності, сприятимуть розвитку професійної активності студентів у виконавській діяльності, підвищать рівень емоційного відгуку вокаліста на музику та розумінню того факту, яку важливу роль у створенні яскравого

музичного образу можуть відігравати засоби музичної виразності та розвинені виконавські уміння вокаліста. Важливо розробити такі підходи до проведення занять, які б дозволили поділити увагу не усередненому студенту, а кожному з них як особистість у своїй самобутності, унікальності. Навчальний матеріал слід будувати таким чином, щоб майбутній вокаліст працював над розвитком творчих задатків відповідно до власних здібностей.

Висновки до розділу 1

У широкому розумінні під вокальною технологією розуміємо сукупність широкого спектру анатомічно-фізіологічних та творчих аспектів вокального виконавства.

Проблема розвитку творчих здібностей особистості завжди перебувала в центрі уваги науковців і практиків. Проблеми дослідження технології сучасного вокального виконавства присвячені роботи багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Творчість у широкому розумінні – це таке поєднання розумової та практичної діяльності, у результаті якого створюються нові винаходи, оригінальні цінності, виявляються нові, досі невідомі факти, властивості чи закономірності, відбувається розробка методів дослідження матеріального чи духовного світу.

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності. Творчі здібності володіють певними ознаками: швидкість і гнучкість думки, її точність та оригінальність, рівень мотивації, рівень розвиненої уяви.

Творчі здібності є вищою психічною функцією і відображають дійсність. За допомогою творчих здібностей формується образ ніколи не існувало або неіснуючого в даний момент об'єкта

Творчі здібності особистості складаються із сукупності інтелектуально-логічних та інтелектуально-евристичних компонентів.

На основі аналізу наукових досліджень творчі здібності особистості визначено як сукупність особистісних характеристик, здібностей та якостей, що забезпечують успішне творче розв'язання поставленої задачі.

Враховуючи провідні положення мистецької освіти, яка розглядає творчий процес як невід'ємну складову вокальної підготовки, творчі здібності естрадного виконавця можна визначити як сукупність його духовних сил, емоцій, почуттів, уяви, фантазії, інтелекту, що спонукають його до постійного творчого пошуку, до наполегливого пізнання мистецьких явищ та набуття виконавських умінь та визначають рівень успішності вокального виконавства.

Структурними компонентами творчих здібностей естрадного виконавця можна визначити мотиваційний, пізнавальний, індивідуально-психологічний, технологічний та креативний

Найважливішим засобом розвитку творчих здібностей майбутнього естрадного виконавця є ґрунтовна вокальна підготовка.

Для формування творчої особистості в процесі навчання особливо важливим є комплексний розвиток усіх компонентів творчих здібностей майбутнього вокаліста. Розвиток творчих здібностей майбутнього естрадного виконавця заснований, в першу чергу, на роботі над інтонаційними образами, та на виявленні особистого естетичного та емоційного ставлення до цих образів.

Аналізуючи стан сучасної професійної підготовки майбутніх вокалістів, можна зробити висновок, що у традиційній професійній підготовці майбутніх вокалістів усі знання, вміння і навички отримуються шляхом репродуктивного засвоєння, що розвиває пам'ять і навички репродуктивного мислення. Навички продуктивного і творчого мислення є наслідком репродуктивного засвоєння. Тобто базою будь-якої творчості є конкретні знання, навички й уміння. Це положення суттєве для вирішення проблеми творчого розвитку у процесі професійного навчання майбутнього вокаліста (базовий зміст освіти повинен якісно засвоюватися). Проте цього недостатньо для розвитку пізнавальної самостійності і творчості студентів.

Отже, розробка і впровадження методик розвитку творчих здібностей студентів суттєво підвищить їх рівень вокальної підготовки і позитивно вплине на загальну якість музичної освіти в цілому.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕСТРАДНОГО ВИКОНАВЦЯ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Визначення рівня розвитку творчих здібностей естрадного вокального виконавця

Дослідження рівня розвитку творчих здібностей майбутніх професійних вокалістів проведене в умовах навчально-виховної роботи кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка у 2019-2020 навчальному році, у період педагогічної практики. У дослідженні взяли участь 25 студентів кафедри.

Дослідження проходило у три етапи, що представлені на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Етапи проведення дослідження рівня розвитку творчих здібностей студентів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання.

На першому, теоретичному етапі, визначені показники, за якими буде оцінюватися рівень розвитку музично-творчих здібностей студентів. Як було

встановлено, творчі здібності вокаліста складаються із сукупності мотиваційних, пізнавальних, індивідуально-психологічних та креативних компонентів. Отже, у відповідності до перелічених компонентів були визначені основні показники розвитку творчих здібностей у студентів – вокалістів, табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Показники оцінки рівня творчих здібностей студентів-вокалістів.

Компоненти творчих здібностей	Показники рівня розвитку здібностей
Мотиваційний компонент	1) прагнення студента вдосконалювати музичні навички та засвоювати нові знання; 2) потреба у матеріальній винагороді та суспільному визнанні;
Індивідуально-психологічний компонент	3) працездатність та професійна наполегливість студента;
Пізнавальний компонент	4) повнота засвоєння матеріалу; 5) здатність до практичного застосування набутих знань;
Технологічний компонент	6) ладове відчуття 7) музично-слухове уявлення 8) музично-ритмічне відчуття
Креативний компонент	9) здатність до художньої інтерпретації музичних творів 10) здатність до імпровізації 11) здатність до самореалізації у вокальному виконавстві 12) здібність до фантазії

Загальний рівень розвитку творчих здібностей студентів-вокалістів було визначено у відповідності до суммарної кількості балів по сукупності усіх показників, та представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Рівні розвитку музично-творчих здібностей студентів-вокалістів

Діапазон загального балу	Рівень розвитку творчих здібностей
0-10	Дуже низький (ДН)
10-15	Низький (Н)
15-25	Середній (С)
25-30	Високий (В)
30-36	Дуже високий (ДВ)

На другому, практичному етапі, проведено дослідження рівня розвитку музично-творчих здібностей студентів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання. У дослідженні взяли участь 25 студентів. Визначення рівня творчих здібностей студентів відбувалося на основі анкетування (Додаток 1).

На основі проведеного дослідження складена зведена таблиця розвитку музично-творчих здібностей студентів кафедри.

Таблиця 2.3.

Рівень розвитку музично-творчих здібностей студентів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання.

№ студента	Показники рівня розвитку здібностей												Всього	Рівень
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Студент 1	0	2	2	2	1	0	1	1	2	1	0	1	13	Н
Студент 2	2	2	1	2	2	2	2	3	1	1	1	1	20	С
Студент 3	1	2	2	2	1	1	2	2	1	1	0	1	16	С

Продовження таблиці 2.3.

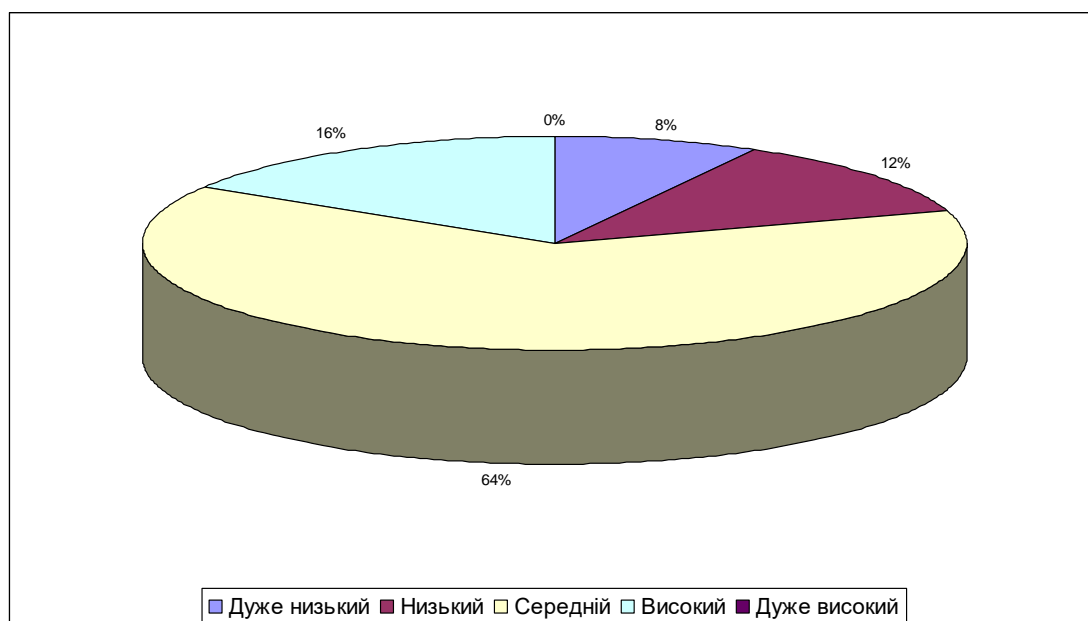
№ Студента	Показники рівня розвитку здібностей												Всього го	Рі- вень
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Студент 4													9	ДН
Студент 5													22	С
Студент 6													20	С
Студент 7													21	С
Студент 8													29	В
Студент 9													18	С
Студент 10													19	С
Студент 11													11	Н
Студент 12													18	С
Студент 13													8	ДН
Студент 14													15	С
Студент 15													12	Н
Студент 16													16	С
Студент 17													28	В
Студент 18													28	В
Студент 19													20	С
Студент 20													18	С
Студент 21													20	С
Студент 22													29	В
Студент 23													22	С
Студент 24													18	С
Студент 25													19	С
Середнє значення	,5	,7	,7		,7	,6	,7	,7	,1	,1	,2	,2		

Показники рівня розвитку музично-творчих здібностей студентів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання розподілилися наступним чином: дуже низький рівень – 2 студенти, низький рівень – 3 студенти, середній рівень – 16 студентів, високий рівень – 4 студенти. Жоден із студентів не набрав достатню кількість балів для дуже високого рівня, табл. 2.4., рис. 2.2.

Таблиця 2.4.

Розподіл студентів за рівнем розвитку музично-творчих здібностей.

Рівень	Кількість студентів	Відсоток
Дуже низький	2	8%
Низький	3	12%
Середній	16	64%
Високий	4	16%
Дуже високий	0	0%
Всього	25	100%

Рис. 2.2. Графічне зображення розподілу студентів за рівнем розвитку творчих здібностей.

Рівень покомпонентного значення показників розвитку музично-творчих здібностей студентів-вокалістів розраховано у відповідності до таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Рівні покомпонентного розвитку музично-творчих здібностей студентів-вокалістів

Діапазон загального балу	Рівень розвитку
0-1	Дуже низький (ДН)
1-1,4	Низький (Н)
1,5-1,9	Середній (С)
2,0-2,4	Високий (В)
2,5-3,0	Дуже високий (ДВ)

Таблиця 2.6.

Покомпонентний аналіз показників рівня музично-творчих здібностей студентів – вокалістів.

№	Показник рівня розвитку музично-творчих здібностей	Мін. значення	Макс. значення	Середнє значення	Рівень
	Прагнення до вдосконалення музичних навичок та засвоєння нових знань	0	3	1,5	С
	Потреба у винагороді та суспільному визнанні	0	3	1,7	С
	Працездатність та професійна наполегливість	0	3	1,7	С
	Повнота засвоєння матеріалу	0	3	2	В
	Здатність до практичного застосування набутих знань	0	3	1,7	С
	Ладове відчуття	0	3	1,6	С
	Музично-слухове уявлення	0	3	1,7	С

Продовження таблиці 2.6.

№	Показник рівня розвитку музично-творчих здібностей	Мін. значення	Макс. значення	Середнє значення	Рівень
	музично-ритмічне відчуття	0	3	1,7	С
	здатність до художньої інтерпретації музичних творів	0	3	1,1	Н
0	здатність до імпровізації	0	3	1,1	Н
1	здатність до самореалізації у вокальному виконавстві	0	3	1,2	Н
2	здібність до фантазії	0	3	1,2	Н

Таким чином, в результаті проведення діагностики творчих здібностей студентів-вокалістів отримані значення показників, що відповідають середньому рівню. Крім того, проведене дослідження виявило, що найнижчий рівень показників розвитку творчих здібностей належить до креативного компоненту творчих здібностей вокалістів – здатності до художньої інтерпретації музичних творів, до самореалізації у вокальному виконавстві, здатності до імпровізації. При цьому пізнавальний та технологічний компоненти творчих здібностей студентів кафедри знаходяться на значно вищому рівні.

Креативність не є вродженою характеристикою індивіда. Вона вважається такою якістю особистості, що може бути сформованою завдяки особливим умовам виховання та навчання. Основними з таких умов є розвиток особистості, мотивація до творчої діяльності та свобода індивідуальності. Ці умови мають дотримуватися креативним управлінням, яке є заключним

ланцюгом у системі індивідуальних і суспільних факторів, що обумовлюють розвиток творчої діяльності.

Загальний рівень креативності індивіда залежить від цілого комплексу його особистісних характеристик. Дослідження рівня креативності людини на сучасному етапі розвитку відбувається на основі робіт Дж. Гілфорда, який виділив два типи мислення людини – конвергентне та дивергентне. Конвергентним є мислення логічне, однонаправлене, по заздалегідь визначеному сценарію. Дивергентне мислення відбувається одночасно у кількох різних напрямках, часто відступає від логіки.

Креативність у професійній музичній діяльності характеризується сукупністю певних творчих якостей особистості вокаліста, до яких можна віднести: 1) сформованість вмінь художньо-педагогічної інтерпретації музичних творів; 2) наявність вокальних імпровізаційних умінь; 3) здатність до самореалізації у музичній творчості; 4) здібність до фантазії у вокальному виконавстві.

У музичному мистецтві під художньою інтерпретацією розуміється вид художньої творчості, що поєднує особистісні уподобання вокаліста, його досвід, естетичні ідеали, власний стиль виконання композиторської ідеї, втіленої у музичному творі [8, с. 216]. Задачею вокаліста під час творчої інтерпретації музичного твору є тлумачення музичної інформації, що міститься у нотному тексті та знаходження прийнятних виконавських прийомів для втілення образного змісту музики у вокальному звучанні при передачі його слухачам.

Імпровізація є особливим видом музичної творчості, при якому кінцевий результат не відомий заздалегідь, а створюється безпосередньо у процесі виконання музичного твору. Здатність до імпровізації є однією з найважливіших характеристик творчої майстерності естрадного виконавця. Основою здатності до музичної імпровізації є творча інтуїція виконавця.

Основною особливістю імпровізації у вокальному виконавстві є те, що творчий акт тут відбувається за безпосередньої присутності слухача [3; с.111]. Музична імпровізація відрізняється високим рівнем емоційної насиченості, що

потребує від виконавця залучення усього творчого та інтелектуального потенціалу.

Найвищим моментом вокальної імпровізації є спонтанна імпровізація. Під час спонтанної імпровізації музичний виконавець не використовує аналітичне мислення, керується виключно власною інтуїцією, а процес музичної творчості переходить на підсвідомий рівень. Саме під час спонтанної імпровізації відбувається феномен виникнення нових, ніде і ніколи не виконуваних, музичних елементів.

Творча самореалізація у музичній діяльності представляю собою процес перетворення потенційних музичних здібностей особистості в реальні здібності до концертно-виконавської діяльності. Творча самореалізація у вокальній діяльності покликана задовольняти потреби виконавця у виборі виду музичної діяльності на основі врахування інтересів, схильностей та особистісних уподобань.

Отже, можна зробити висновок про визначальну роль розвитку креативності у процесі професійної підготовки майбутніх вокалістів.

Це свідчить про необхідність проведення педагогічних заходів щодо розвитку творчих здібностей майбутніх вокалістів у процесі професійної підготовки. При цьому, у відповідності до результатів дослідження, найбільша увага повинна бути зосереджена на заходах, спрямованих на розвиток креативності майбутніх вокалістів.

2.2. Технологічні напрямки педагогічної роботи та методичні рекомендації щодо розвитку творчого потенціалу естрадного виконавця в процесі професійної підготовки

У відповідності до проведеної діагностики рівня розвитку музично-творчих здібностей встановлено, що 64% студентів мають середній рівень, 12% – низький, 8% – дуже низький рівень, і лише у 16% студентів рівень розвитку музично-творчих здібностей можна оцінити як високий. При цьому,

найнижчими є показники розвитку креативності – здатності до імпровізації та художньої інтерпретації музичних творів.

Отримані результати дослідження зорієнтували нас на розробку комплексу занять, спрямованих на розвиток імпровізаційних здібностей студентів – вокалістів у процесі їх професійної підготовки. Запропонований комплекс занять розроблений з урахуванням необхідних педагогічних умов, покликаних стимулювати музично-творчі здібності студентів-вокалістів. До таких умов належать: емоційний комфорт студента, врахування його індивідуально-психологічних особливостей, особистісний приклад викладача у творчому вирішенні вокальних завдань. Під час перебігу занять у студентів розвивається вміння самостійно творчо застосовувати різноманітні музичні засоби та накопичується досвід застосування творчих підходів під час співу.

Процес розробки комплексу завдань з розвитку музично-творчих здібностей до імпровізації студентів – вокалістів проводився у кілька етапів, рис. 2. 3.

У процесі розробки комплексу завдань, спрямованих на розвиток креативного компоненту музично-творчих здібностей вокалістів, були досліджені наступні методики, найбільш наближені до напрямку нашої роботи:

«Формування вмінь імпровізації у процесі творчої діяльності вокаліста»
Н. Колесникова [28, 221] – запропоновано ряд практичних завдань, спрямованих на розвиток імпровізаційних вмінь студентів-вокалістів;

«Формування здатності до джазової імпровізації вокалістів-виконавців»
К. Плаксіна [43, с.115] – розроблена і запропонована система формування здібностей до імпровізації під час виконання музичних творів джазового напрямку;

«Психологічні характеристики здібностей до музичної імпровізації»
С. Гільманов [14, с.119] – досліджені психологічні аспекти імпровізаційних умінь вокалістів.

Рис. 2.3. Етапи розробки комплексу завдань, спрямованих на розвиток вокально-імпровізаційних умінь студентів.

Під час розробки комплексу завдань, спрямованих на розвиток музичних імпровізаційних умінь студентів, завданням викладача є завчасно визначити ті реальні ситуації, які він може запропонувати студенту під час заняття вокальному процесі імпровізаційної діяльності.

На діагностичному етапі важливим є визначення рівнів імпровізаційних умінь студентів, виходячи з їх рівня музично-творчих здібностей, табл. 2.7.

Таблиця 2.7.

Рівні розвитку імпровізаційних умінь студентів-вокалістів

Рівень	Характеристика імпровізаційних умінь
Низький	Відсутність чітко сформульованого імпровізаційного завдання (виконавець відчуває труднощі із формулюванням замислу); текст імпровізаційного твору не зв'язаний за змістом; загальна логіка та емоційний образ твору не регульований мисленням, заємствований із загального музично-культурного рівня твору; мелодико-ритмічні образи не виходять за межі вокальної схеми музичного твору.
Середній	Найбільш варіативний для кожного вокаліста рівень: присутня імпровізаційна логіка у тлумаченні музичного твору, при цьому можливі запозичення із відомих імпровізаційних інтерпретацій; виконавець може визначити та пояснити зміст інтерпретації, при цьому відчуває певні труднощі з формулюванням замислу імпровізації.
Високий	Імпровізація здійснюється виключно на основі загального авторського замислу, при цьому є тісно пов'язаною із усіма особистісними творчими переживаннями імпровізатора; виникає безпосередньо у процесі вокального виконання; можуть виникати будь-які відхилення у мелодиці, ритміці та гармонії, що при цьому не впливає на цілісність музичного образу твору

Отже, можна стверджувати, що вміння імпровізувати розвивається від засвоєння безпосередньо мовних компонентів музичної мови до здатності самостійного формування цілісного художнього образу музичного твору, і, на цій основі, до здатності будувати імпровізацію як окремий цілісний музичний твір.

Зупинимось більш докладно на основних характеристиках імпровізаційних здібностей вокаліста. Перш за все слід зазначити, що імпровізатор відрізняється від композитора і виконавця способами побудови

художньо-музичного твору. Крім того, слід відмітити високий рівень осмислення імпровізатором динамізму формування структури музичного твору. У імпровізатора в межах базової моделі імпровізування завжди будуть присутні індивідуальні засоби відображення музичного твору. Це можуть бути незначні відхилення від висоти та тембру голосу, певні індивідуальні ритмічні відтінки. Ця сукупність індивідуальних засобів формують стильову особливість імпровізатора, яка сприймається і впізнається слухачами музичного твору. Саме музична індивідуальність виконавця-імпровізатора дозволяє сформувати таку імпровізаційну музичну мову, що завжди характеризується єдністю та гармонійністю унікального музичного стилю, по якому слухачі впізнають видатного виконавця.

Важливо підкреслити, що ці особливості є результатом наполегливої праці самого виконавця, його постійного прагнення до вокального самовираження. Цьому не можливо навчитися у тому випадку, якщо у музиканта відсутнє глибоко індивідуальне сенсорно-емоційне відчуття музики.

Слід також зазначити, що здатність до імпровізації розвивається тільки у тому випадку, якщо у формуванні імпровізаційних навичок включається уся особистість вокаліста, якщо робота ведеться цілеспрямовано, свідомо, та безперервно. Звісно, під час оволодіння навичками імпровізації та їх розвитку можуть використовуватися і такі прийоми, як залучення, і повторення імпровізацій видатних вокалістів, варіативне використання творчих знахідок, але найважливішим залишається прагнення виразити в імпровізації певний зміст, важливий і зрозумілий саме цьому виконавцю. Імпровізаційні уміння формуються і розвиваються усю музикально-виконавську діяльність вокаліста, мають свої періоди бурхливого розвитку і спаду.

Розробка комплексу завдань, спрямованих на розвиток імпровізаційних здібностей студентів-вокалістів, включає в себе такі напрямки.

1. Вираження людських емоцій, таких як щастя, горе, сміх, ненависть, за допомогою музичного вокалізму. Ця вправа направлена на розвиток

емоційності, акторського мистецтва виконавця, вираженого виключно за допомогою голосу.

2. Вираження людських емоцій за допомогою рухів, що допомагає додати до вокалу ритміку виразних рухів.

3. Приєднання внутрішнього слуху до музичного матеріалу, що допомагає відчувати загальну емоційну будову музики зсередини: представити спів пташок, почути музику зсередини, почути мову кожного персонажу музичного твору, залучити усі органи чуття та виразити все це за допомогою прийомів вокалізації.

Формування здібностей до імпровізації, як одного з основних показників рівня розвитку творчих здібностей естрадного вокаліста повинно проходити в кількох напрямках. Повинна здійснюватися поглиблена аналітична підготовка, що включає розвиток здатності к аналізу музичних творів різних жанрів та напрямків, здатності до саморефлексії. Крім того, важливим є розвиток рівня інтелектуальної готовності та психічний розвиток виконавця – емоційності, музичного імпровізаційного мислення, виконавчого стилю. Також можна виокремити психологічну готовність, здатність до засвоєння музичних компонентів та сценічну поведінку, тобто сценічну готовність.

Готовність вокаліста до імпровізації передбачає вивчення її видів і форм. Визначають такі види імпровізації, як гармонічна, мелодична, інтонаційно-ритмічна, фактурна, ладо-модальна темброва імпровізації. Також рівень готовності до імпровізації підвищується завдяки прослуховуванню та аналізу музичних джерел, еталонних зразків вокальної імпровізації, наслідуванню звукоутворення майстрів вокалу. Вокалісти повинні освоїти різні типи імпровізаційного виконання – монодичну, гомофонну, поліфонічну, різні форми імпровізації – сольну, колективну, імпровізацію у стилі маршу, вальса, польки, ліричної мелодії тощо. Крім того, вокалісти-імпровізатори повинні чітко розрізняти стандартні формструктури естрадної композиції.

Критична важливість та необхідність розвитку здібностей до імпровізації обумовлена необхідністю підготовки естрадного виконавця до створення

яскравого сценічного образу співака, до творчого самовираження шляхом вокальної імпровізації.

На основі перерахованих положень у даному дослідженні представлено ряд вокально-педагогічних завдань, спрямованих на розвиток імпровізаційних здібностей студентів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання.

2.3. Розробка комплексу вокальних завдань, спрямованих на розвиток музично-творчих здібностей вокалістів у процесі професійної підготовки.

На основі поглибленого аналізу науково-педагогічної літератури нами було запропоновано ряд завдань, а також розроблений комплекс вокальних вправ для розвитку навиків вокальної імпровізації та творчої самореалізації у студентів.

Перша група розроблених вправ спрямована на самопізнання вокалістом власних глибинних відчуттів, на саморефлексію. Метою виконання даної групи вправ є роздуми вокаліста щодо власних особистісних якостей, щодо власного ставлення до своїх особистісних психолого-фізіологічних особливостей, зміна стереотипного погляду на власні переваги та недоліки.

Вправа 1. Назва вправи: «Хто я?». Інструкція з виконання: на чистому аркуші паперу, впродовж заздалегідь визначеного часу перелічити по десять відповідей на питання - «хто я є на власну думку?», «хто я є на думку батьків?», «хто я є на думку друзів?», «хто я є на думку мого викладача, (музичного керівника)?». Порівняйте отримані відповіді, приділивши особливу увагу тим пунктам, які будуть однакові для у кожному варіанті. Проаналізуйте, які почуття виникають під час виконання вправи. Зробіть висновок про те, чи готові ви прийняти себе таким, яким бачать вас інші.

Вправа 2. Назва: «Інший погляд на себе». Інструкція з виконання: На чистому аркуші паперу написати по п'ять своїх найкращих та найгірших якостей. Потім, послідовно, до кожної із найкращих якостей підберіть та сформулюйте негативні моменти наявності цієї якості, і навпаки. Наприклад, таку негативну якість, як лінощі, можна розглядати як здатність економити енергію, а до такої позитивної якості, як старанність, може приєднуватися підвищена тривожність, невпевненість у власних здібностях. Проаналізуйте слабкі сторони своїх позитивних якостей та переваги своїх недоліків.

Вправа 3. Назва «Особистісні цінності». Інструкція з виконання: За допомогою підручних засобів на аркуші паперу зобразити карту власних цінностей. Створена карта повинна максимально відображувати образ бажаного майбутнього, в ідеальних умовах. При створенні карти цінностей необхідно виконувати певні умови: створювати окремі карти цінностей для кожної окремої мети чи сфери діяльності, зображати ситуацію у її завершеному стані при ідеальних умовах, а не процес досягнення бажаної мети, використовували лише реальні, не фантастичні речі, предмети та явища.

Вправа 4. Назва «Зміна переконань». Інструкція з виконання: визначити нове, перспективне твердження, що спонукатиме вас на творчий розвиток, наприклад: «Я здатен до спонтанної імпровізації». Визначити суперечливе йому твердження, що вже існує у звичній для вас картині світу, наприклад «Спонтанна імпровізація є занадто складною для вокаліста із моїм рівнем вмінь та навичок». За допомогою вольового зусилля увійдіть у стан, в якому ви говорите насправді сильне «Ні», пригадавши чи уявивши щось, на що ви ніколи не погодитеся. Повторюйте це «Ні» знову і знову – до тих пір, поки не відчуєте цей стан усередині себе. Доповніть цей стан положенням тіла, нахилом чи рухами голови, жестами, голосом. Знищіть обмежувальне твердження за допомогою вашого сильного «Ні», скажіть його, думаючи про твердження, що перешкоджає вашій творчій самореалізації. Потворюйте це «Ні» доти, доки не відчуєте, що дане твердження більше не керує вами, що воно зникло із вашої свідомості. Ввійдіть у стан енергійного і сильного «Так», згадавши чи уявивши

щось, що ви беззаперечно приймаєте, без усіляких сумнівів та вагань. Повторюйте це «Так» доти, поки не відчуєте цей стан усередині себе. Докладно уявіть майбутнє, в якому нове, перспективне твердження буде керувати вами та вашою творчою діяльністю.

Вправа 5. Назва «Схожість». Інструкція з виконання: Розглянути сукупність певних визначених предметів. Це можуть бути будь – які елементи інтер'єру аудиторії, наприклад, малюнок штори, тінь на стіні, візерунок паркету тощо. Придумайте оригінальну назву даної композиції та запишіть її. Потім запишіть ті версії назви, які ви придумали, але відхилили. Проаналізуйте причину, по якій ви обрали саме цей варіант, відхиливши інші.

Друга група вправ направлена на розвиток здатності вокаліста до саморегуляції. Розроблена група вправ направлена на становлення вільного повного дихання, на зняття горлових зажимів.

Вправа 1. Назва «Усвідомлене дихання». Інструкція з виконання: сядьте на тверду поверхню та протягніть голосний звук як мінімум десять секунд. Поступово збільшуйте тривалість звучання, щоб нейтралізувати блоки в диханні. В результаті виконання вправи вдихи та видихи стають інтенсивними. У другій частині вправи повторюйте обраний звуку окремо при вдиху та окремо при видиху, зосередившись на процесі дихання.

Вправа 2. Назва «Позбавлення горлових зажимів». Інструкція з виконання: сісти у зручне положення, на кожному видиху озвучувати якомога довший стогін, через кілька повторень озвучувати стогін і на вдиху. Потім замініть стогін на видиху складом «Ух», або імітацією ридання.

Вправа 3. «Приємні спогади». Інструкція з виконання: розслабитися та закрити очі. Згадайте той проміжок свого життя, коли ви були беззаперечно щасливі і не турбувалися за дрібницями. Виберіть який-небудь епізод із того періоду і заново переживіть його у всіх подробицях. Мисленнево підберіть музичний твір, що асоціюється у вас із згаданим безтурботним проміжком життя. Представте перед собою екран, розділений навпіл. На одній стороні екрану ви бачите себе роздратованим, стурбованим та знервованим. А на іншій

стороні – розслабленим, спокійним та щасливим. Приблизьте до себе бажану картину та намагайтеся зберегти це відчуття в реальності, у чому може допомогти встановлена музична асоціація.

Третя група вправ спрямована на розвиток акторської майстерності вокального виконавця як основи здатності до імпровізації.

Вправа 1. Назва «Палітра емоцій». Інструкція з виконання: Вивчити напам'ять кілька рядків будь-якого літературного твору та прочитати їх кілька разів поспіль, використовуючи щоразу різні емоційні модальності.

Вправа 2. Назва «Музика і колір». Інструкція з виконання: згадайте та мисленнево проспівайте вокальний твір, над яким ви працюєте у даний проміжок часу. Закрийте очі і представте його розфарбованим у певний колір. Відкрийте очі і вголос проспівайте цей твір, утримуючи перед внутрішнім зором кольоровий образ твору.

Вправа 3. Назва «Танок життя». Інструкція з виконання: згадати усі події минулого дня та згадати усі свої емоційні стани у цей день. Виразити їх за допомогою рухів тіла під музику. Виконання даної вправи сприяє розвитку емоційного самовираження.

Вправа 5. Назва «Атмосфера». Інструкція з виконання: закрийте очі та уявіть, що простір навколо вас наповнюється певною атмосферою. Представте, що навколо вас атмосфера радості, вона заповнює собою увесь простір кімнати, охоплює вас. А потім на зміну неї приходить атмосфера ненависті і охоплює вас з усіх сторін. Потім іде подальша зміна контрастних атмосфер, наприклад, радісного передчуття та розчарування, захвату і апатії, надії і зневіри тощо. Тривалість уявлення кожної атмосфери до половини хвилини. Закінчувати вправу необхідно на нейтральній або позитивній атмосфері. Після цього необхідно самостійно обрати атмосферу, що наповнює простір навколо вас. Побудьте в ній, відчуйте себе в ній, досягніть відчуття гармонії із атмосферою, порухайтесь.

Четверта група вправ направлена на розвиток музично-творчого самовираження студентів, на розвиток творчої уяви.

Вправа 1. Назва «Власний твір». Інструкція з виконання: придумайте та запишіть десять слів, які першими спали вам на думку, наприклад, море, книга, посуд, кіт, зошит, їжа, тощо. Напишіть короткий твір, в якому обов'язкову будуть використані усі слова.

Вправа 2. Назва «Асоціації». Інструкція з виконання: викладач називає ряд слів, підбиваючи ритм долонею. Необхідно називати асоціації у ритмі плескання долоні.

Результатом послідовного виконання комплексу розроблених завдань є формування наступних професійних компетенцій вокаліста:

- здатність до грамотного аналізу обраного музичного твору;
- здатність до виявлення можливих шляхів його творчого перетворення, обробки та інтерпретації для потреб власного подальшого концертного виконання;
- здатність до мобільності та гнучкості у виборі та засвоєнні музичних тем, різноманітним по епохах, стилях, жанрах та художніх напрямках.

По завершенню виконання комплексу розроблених завдань студент-вокаліст повинен дізнатися про основні ідеї та принципи розвитку здатності до імпровізації, вміти впевнено імпровізувати питання-відповіді у заданих ладах і тональностях, транспонувати складні пісенні теми з гармонією, перегармонізовувати один звук із використанням різних гармоній чи гармонічних оборотів, оволодіти здатністю представляти тему та її можливе варіювання за допомогою внутрішнього музичного слуху.

Висновки до розділу 2

У другому розділі роботи представлено проведене дослідження рівня розвитку творчих здібностей майбутніх професійних вокалістів. Дослідження проведене в умовах навчально-виховної роботи кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

На першому, теоретичному етапі, визначені показники, за якими оцінювався рівень розвитку музично-творчих здібностей студентів. На другому, практичному етапі, проведено дослідження рівня розвитку музично-творчих здібностей студентів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання. У дослідженні взяли участь 25 студентів. Показники рівня розвитку музично-творчих здібностей студентів розподілилися наступним чином: дуже низький рівень – 2 студенти, низький рівень – 3 студенти, середній рівень – 16 студентів, високий рівень – 4 студенти. Жоден із студентів не набрав достатню кількість балів для дуже високого рівня.

Таким чином, в результаті проведення діагностики творчих здібностей студентів-вокалістів отримані значення показників, що відповідають середньому рівню. Крім того, проведене дослідження виявило, що найнижчий рівень показників розвитку творчих здібностей належить до креативного компоненту творчих здібностей вокалістів – здатності до художньої інтерпретації музичних творів, до самореалізації у вокальному виконавстві, здатності до імпровізації. При цьому пізнавальний та технологічний компоненти творчих здібностей студентів кафедри знаходяться на значно вищому рівні.

Отримані результати дослідження зорієтували нас на розробку комплексу занять, спрямованих на розвиток імпровізаційних здібностей студентів – вокалістів у процесі їх професійної підготовки. Запропонований комплекс занять розроблений з урахуванням необхідних педагогічних умов, покликаних стимулювати музично-творчі здібності студентів-вокалістів.

Імпровізація є особливим видом музичної творчості, при якому кінцевий результат не відомий заздалегідь, а створюється безпосередньо у процесі виконання музичного твору. Здатність до імпровізації є однією з найважливіших характеристик творчої майстерності естрадного виконавця. Основою здатності до музичної імпровізації є творча інтуїція виконавця.

Музична імпровізація відрізняється високим рівнем емоційної насиченості, що потребує від виконавця залучення усього творчого та інтелектуального потенціалу.

Найвищим моментом вокальної імпровізації є спонтанна імпровізація. Під час спонтанної імпровізації музичний виконавець не використовує аналітичне мислення, керується виключно власною інтуїцією, а процес музичної творчості переходить на підсвідомий рівень. Саме під час спонтанної імпровізації відбувається феномен виникнення нових, ніде і ніколи не виконуваних, музичних елементів.

Вміння імпровізувати розвивається від засвоєння безпосередньо мовних компонентів музичної мови до здатності самостійного формування цілісного художнього образу музичного твору, і, на цій основі, до здатності будувати імпровізацію як окремий цілісний музичний твір.

У даному дослідженні представлено ряд вокально-педагогічних завдань, спрямованих на розвиток імпровізаційних здібностей студентів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання.

Критична важливість та необхідність розвитку здібностей до імпровізації обумовлена необхідністю підготовки естрадного виконавця до створення яскравого сценічного образу співака, до творчого самовираження шляхом вокальної імпровізації.

Результатом послідовного виконання комплексу розроблених завдань є формування наступних професійних компетенцій вокаліста, таких як здатність до грамотного аналізу обраного музичного твору, здатність до виявлення можливих шляхів його творчого перетворення, обробки та інтерпретації для потреб власного подальшого концертного виконання, здатність до мобільності та гнучкості у виборі та засвоєнні музичних тем, різноманітним по епохах, стилях, жанрах та художніх напрямках.

Матеріали представленого дослідження можуть бути використані у процесі науково-дослідної діяльності студентів магістратури, аспірантів; завдання на розвиток творчих здібностей студентів можуть бути інтегровані у

зміст курсу музично-теоретичного спрямування. На основі дослідження може бути розроблений курс підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників щодо методик розвитку творчих здібностей студентів-вокалістів.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних досліджень спеціалістів-практиків виявив суттєве зростання інтересу до проблеми розвитку творчих здібностей виконавців сучасної естради. Однак теоретичні та методичні аспекти даної проблеми недостатньо розкриті, що обумовлює актуальність представленого дослідження.

На основі аналізу наукових досліджень творчі здібності особистості визначено як сукупність особистісних характеристик, здібностей та якостей, що забезпечують успішне творче розв'язання поставленої задачі.

Враховуючи провідні положення сучасної мистецької освіти щодо творчого характеру вокальної підготовки, творчі здібності естрадного виконавця визначено як сукупність його духовних сил, емоцій, почуттів, уяви, фантазії, інтелекту, що спонукають його до творчого пошуку, пізнання мистецьких явищ, набуття музично-виконавських умінь та забезпечують успішність вокального виконавства.

Структурними компонентами творчих здібностей естрадного виконавця визначено мотиваційний, пізнавальний, індивідуально-психологічний, технологічний та креативний

У результаті проведеного діагностики творчих здібностей студентів-вокалістів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка отримані значення показників, що відповідають середньому рівню розвитку творчих здібностей. Крім того, проведене дослідження виявило, що найнижчий рівень показників розвитку творчих здібностей належить до креативного компоненту творчих здібностей вокалістів – здатності до художньої інтерпретації музичних творів, до самореалізації у вокальному виконавстві, здатності до імпровізації. При цьому пізнавальний та технологічний компоненти творчих здібностей студентів кафедри знаходяться на значно вищому рівні.

Отримані результати дослідження зорієнтували нас на розробку комплексу занять, спрямованих на розвиток імпровізаційних здібностей студентів – вокалістів у процесі їх професійної підготовки. Запропонований комплекс занять розроблений з урахуванням необхідних педагогічних умов, покликаних стимулювати музично-творчі здібності студентів-вокалістів.

У даному дослідженні представлено ряд вокально-педагогічних завдань, спрямованих на розвиток імпровізаційних здібностей студентів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання.

Критична важливість та необхідність розвитку здібностей до імпровізації обумовлена необхідністю підготовки естрадного виконавця до створення яскравого сценічного образу співака, до творчого самовираження шляхом вокальної імпровізації.

Результатом послідовного виконання комплексу розроблених завдань є формування наступних професійних компетенцій вокаліста, таких як здатність до грамотного аналізу обраного музичного твору, здатність до виявлення можливих шляхів його творчого перетворення, обробки та інтерпретації для потреб власного подальшого концертного виконання, здатність до мобільності та гнучкості у виборі та засвоєнні музичних тем, різноманітним по епохах, стилях, жанрах та художніх напрямках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулин О. А. Проблемы формирования педагогических умений и навыков у будущих учителей. *Проблемы профессиональной подготовки студентов педвузов и университетов*: [сборник научных трудов]. Москва, 1976.
2. Айзенберг А.Я. Развитие творческой активности студентов ВУЗов культуры и искусств. Москва, 1984.
3. Александрина Н.Б. Импровизация как метод развития музыкально-творческих способностей учащихся-пианистов детских школ искусств. *Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств*. 2011. №4 (28).
4. Алиев И. Ю. Теоретико-методологические основы профессиональной деятельности педагога-вокалиста: дис. д-ра пед. наук. Москва, 2003. 354 с.
5. Антонюк В. Вокальна педагогіка (сольний спів). Підручник для студентів і викладачів сольного співу. Київ, 2007. 174 с.
6. Байгушов А.Н. Формирование способностей к интерпретации у музыкантов-исполнителей в ходе профессиональной подготовки в вузе: дис. канд. пед. наук. Самара, 2013. 180 с.
7. Баршникова Е.Е. Развитие творческого мышления учащихся на уроках технологии. Методическая разработка к учебнику: «Технология. Технологии ведения дома (изд. ВЕНТАНА-ГРАФ)». Краматорск. 2010. 18 с.
8. Бочкарев Л. Психология музыкальной деятельности. Москва: Изд. дом «Классика – XXI», 2008. 352 с.
9. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. Москва: Академия, 1996. 541 с.
10. Дзюба О.А. Педагогічні аспекти вокальної технології сучасного популярного виконавства. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 2 (179). С. 66–69.
11. Воропаєва Т.С. Психологічні механізми стимуляції інтелектуальної активності студентів // *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної*

конференції «Наукові засади реформування вищої освіти в Україні». Київ, 1994. С. 147 – 152.

12. Выготский Л.С. Психология: для студентов, преподавателей и специалистов в обл. психологии. Москва: АПРЕЛЬ-Пресс: ЭКМО-Пресс, 2000. 1006 с.

13. Гаврилова В.Л. Конспект лекций по дисциплине «Основы научных исследований». ДИТМ МНТУ, Москва. 2010, 104 с.

14. Гильманов С. Психологические характеристики способностей к музыкальной импровизации. *Вестник Югорского государственного университета*. №1 (40). 2016. С. 116-123.

15. Голоденко Н.И. Значение резонаторов в пении. *Вокальное образование в XXI веке*. Вып 5. Москва: МГУКИ, 2008 63 с.

16. Гребенюк Н.С. Вокально-виконавська творчість: автореф. дис. д-ра мистецтвознавства: Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського. Київ, 2000. 39 с.

17. Данильчишин М. Проблема співацького дихання в сучасній вокальній педагогіці. *Культура України*. Випуск 31. 2010. С. 108-114.

18. Дрожжина Н. В. Актуальные задачи подготовки эстрадного певца на современном этапе развития музыкального искусства эстрады. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*: зб. наук. пр. / Харк. держ. ун-т мистец. ім. І. П. Котляревського. Харків, 2004. Вип. 13. С. 149–160.

19. Дрожжина Н.В. К проблеме сочетания эстрадного вокала с хореографией и пластикой. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. пр. / Харк. держ. ун-т мистец. ім. І.П. Котляревського. Харків, 2003. Вип. 11. С. 107–114.

20. Дрожжина Н. В. Развитие исполнительских способностей вокалистов у контексті музичного мистецтва естради. *Проблеми педагогіки мистецтва. Серія: Музична педагогіка і мистецтвознавство* : зб. ст. Ялта: РВВ РВНЗ КГУ, 2007. Вип. 1. С. 118–129.

21. Дрожжина Н.В. Феномен личности на эстраде: к методике анализа исполнительского имиджа (на примере творчества Эдит Пиаф). *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*: зб. наук. пр. вузів художньо-буд. профілю України і Росії / Харк. держ. акад. дизайну і мистец. Харків, 2008. Вип. 1/3. С. 15–20.

22. Емельянов В.В. Развитие голоса. Координация и тренинг. 6-е изд., стер. Учебники для вузов. (Специальная литература). Санкт-Петербург: Издательство «Лань». 176 с.

23. Землякова С. А. Формирование умений педагогической импровизации у преподавателя высшей школы: дис. канд. пед. наук Москва, 2008. 35 с.

24. Иванова В.Г. Формирование музыкально-творческих способностей участников эстрадных любительских коллективов. Автореф. кан. пед. наук. Москва: МГУКИ, 2007. 22 с.

25. Иванова Г.К. Формирование творческих способностей школьников на уроках физической культуры: Дис. канд. пед. наук : Майкоп, 1998. 146 с.

26. Иванченко Г.В. Психология восприятия музыки. Подходы, проблемы, перспективы. Москва, 2001. 192 с.

27. Ковалик П. А. Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії (з досвіду Київської хорової школи): Автореф. дис. канд. мистецтвознав. Нац. муз. акад. України ім. П.І.Чайковського. Київ, 2002. 18 с.

28. Колесникова Н. Формирование умений импровизации в процессе творческой деятельности вокалиста. *Вестник МГУКИ №5 (43)*. 2011. С. 221-224.

29. Кудрявцева О. І., Малова Т. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів в процесі нетрадиційного малювання в умовах гуртка з образотворчого мистецтва. *Науково-методичний електронний журнал «Концепт»*. 2017. Т. 29. С. 1-5.

30.Ланщикова О.Г. Артистизм в структуре профессионального мастерства вокалиста. *Вокальное образование в XXI веке*. Вып. 5. Москва. МГУКИ, 2008. С. 128–133.

31.Лоцман Р. О. Особливості вокальної підготовки майбутніх вчителів музики в різних співацьких манерах. Електронний ресурс: / Adobe Acrobat. – С.69–71. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4753/1/Lotsman.pdf>

32. Лук А.Н. Психология творчества. Москва: Наука, 1978. 127 с.

33. Ма Цзюнь. Формування вокального слуху китайських студентів у процесі співацької роботи. *Молодь і ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2011. № 11 (82). С.172–173.

34. Мальцев С.М. О психологии музыкальной импровизации. Москва: Музыка, 1991. 88 с.

35. Матвійчук К. Роль вправ у формуванні діафрагмального дихання на початковому етапі роботи з молодшими школярами. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014, № 7(41) С.303-308.

36. Маруфенко О.В. Формування вокально-слухових навичок майбутнього вчителя музики: автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2006. 25 с.

37. Минкова А. Всеобщая история музыки. Москва, 2010.

38. Морозов В. Искусство резонансного пения. Основы резонансной теории и техники. Москва, 2002. 496с.

39. Овчаров И. В. Роль и место импровизации в учебно-образовательном процессе вузов культуры и искусств (на материале работы кафедры эстрадно-джазового искусства). *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2010. № 9. С.47- 49.

40. Откидач В. Естрадний спів і шоу-бізнес : навч.-метод. посіб. Вінниця: Нова книга, 2013. 368 с.

41. Панченко Г. П. Методика розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя музики в процесі вокальної підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2008. 21 с.

42. Первый международный междисциплинарный конгресс. Москва: 000 «Центр информационных технологий в природопользовании», 2007. 252 с.
43. Плаксина К. Формирование способностей к джазовой импровизации вокалистов-исполнителей: Дис. канд. пед. наук : Самара, 2019. 186 с.
44. Психология музыкальной деятельности: Теория и практика : учеб. пособие для студ. муз. фак. высш. пед. учеб. заведений / Д.К. Кирнарская, Н.И. Киященко, К.В. Тарасова [и др.]; Под ред. Г.М. Цыпина. Москва: Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
45. Рунин Б.М. О психологии импровизации. Москва: Сборник. Ленинград, 2001. 65 с.
46. Семенчук В. Розвиток вокального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вивчення музичної інформатики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, Вип. №16 (62), 2017. С. 62-69.
47. Сердюков А.А. Импровизация в академическом музыкальном исполнительстве. *Южно-Российский музыкальный альманах*. 2017. №1. С.54-58.
48. Сисоєва С. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія (С.О.Сисоєва, А.М.Алексюк, П.М.Воловик, О.І.Кульчицька, Л.Є.Сігаєва, Я.В.Цехмістер та ін.): За ред. С.О.Сисоєвої. Київ: ВІПОЛ, 2001. 502 с.
49. Сладкопевец Р.В. Специфика профессиональной деятельности вокалиста-преподавателя высшей школы. *Вестник государственного университета культуры*. 2015. № 5 (67). С.228-235.
50. Словник-довідник педагогічних та психологічних термінів [за ред. А.І. Кузьмінського. Черкаси: ЧДУ ім. Б.Хмельницького, 2002. 48 с.
51. Суханцева В.К. Музыка как мир человека (От идеи Вселенной – к философии музыки). Киев: Факт, 2000. 272 с.

52. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклад.: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.

53. Телегіна Н.О. Методика розвитку уменій художественной інтерпретації музикальних произведень у студентів вузів искусств в процесі фортепіанної підготовки. *Современные проблемы науки и образования. 2014. № 4.*

54. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. Москва, 1947. 335 с.

55. Тлумачний словник української мови / За ред Т.О. Бойко. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 754 с.

56. Тормахова В. М. Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез : автореф. дис. канд. мистецтвознавства; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2007. 17 с.

57. Трифонова И.А. Академическое вокальное искусство как социокультурный феномен: канд. дис. филос. наук. Тюмень, 2011. 183 с.

58. Усачева В. О. Сочинение и импровизация музыки на уроках и во внеурочное время. Москва, 2002.

59. Філософський словник / За ред. В.І.Шинкарука. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 613 с.

60. Харькин В.Н. Педагогическая импровизация: теория и методика. Москва: Время, 1993. 15 с.

61. Цагарелли Ю.А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: учебное пособие. Санкт-Петербург: Композитор Санкт-Петербург, 2008. 368 с.

62. Цапок В.А. Творчество: (Филос. аспект проблемы). Кишинев, 1989. 148 с.

63. Шупта О.В. Креативність як складова професійно важливих якостей перекладача. *Збірник наукових праць № 23. Частина 2. Хмельницький: Видавництво Національної академії ПВУ, 2002. С.411-415*

64. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2009. 352 с.

ДОДАТОК

Анкета

на самооцінку рівня творчих здібностей студентів

В представленій анкеті подані питання, пов'язані з вашою оцінкою власних творчих здібностей. При самооцінці необхідно орієнтуватися на наступні рівні оцінки:

0 балів – відсутність якостей;

1 бал – якість проявляється інколи, на початковому рівні;

2 бали – постійно присутня якість або здібність, що проявляється на середньому рівні;

3 бали – дуже високий рівень даної творчої здібності.

Ваші ПІБ _____

1. Оцініть власні прагнення до вдосконалення музичних вмінь та навичок. Чи є у Вас бажання постійного пошуку і засвоєння нового матеріалу? (0 балів – не хочу; 1 – є помірне бажання; 2 – по мірі можливості, прагну до нових знань; 3 – постійно працюю над вдосконаленням музичних навичок і засвоюю нові знання)

2. Оцініть рівень власної мотивації до музичної діяльності. Чи важливим для Вас є матеріальна винагорода? Чи є стимулом у занятті музичною діяльністю суспільне визнання результатів Вашої діяльності? (0 балів – мотивація не важлива; 1 бал – інколи матеріальні та соціальні мотиви можуть бути стимулом до музичної діяльності; 2 бали – матеріальна та соціальна

мотивація відіграє важливу роль у стимулюванні музичної діяльності; 3 бали – дані мотиви є визначальним стимулом музичної діяльності і поштовхом до розвитку ваших музично – творчих здібностей)

3. Визначіть рівень власної працездатності та наполегливості музичній діяльності. (0 – під час музичних занять швидко втомлююся та втрачаю цікавість до процесу; 1 – виконую музичні вправи на мінімальному рівні; 2 – присвячую достатню кількість уваги та часу виконанню музичних вправ та завдань; 3 – працюю над музичними завданнями та вправами доти, доки не досягну бажаного результату.)

4. Оцініть власний рівень повноти засвоєння матеріалу, власний рівень усвідомленості існуючих зв'язків між групами знань, структури, ієрархії музичних знань, їх послідовності. (0 балів – повна відсутність здатності; 1 бал – вибіркоче засвоєння матеріалу та низький рівень усвідомленості існуючих взаємозв'язків; 2 бали – здатність до системного та послідовного засвоєння матеріалу на достатньому рівні; 3 бали – висока здатність до повного, комплексного засвоєння матеріалу та чітке усвідомлення місця набутого знання в загальній системі музичних знань.)

5. Визначте власний рівень здатності до практичного застосування набутих музичних знань. (0 балів – не вмію застосовувати набуті знання на практиці; 1 бал – низький рівень вміння, інколи застосовую нові знання; 2 бали

– середній рівень, часто застосовую набуті нові теоретичні знання під час виконавської музичної діяльності; 3 бали – вмію та за кожної нагоди прагну застосувати нові знання, нові набуті музичні вміння та навички на практиці під час виконавської діяльності.)

6. Оцініть власний рівень ладового чуття. Чи здатні Ви емоційно розрізняти ладові функції звуків мелодій та відчувати емоційну виразність звуко-висотного руху? Чи здатні Ви розрізняти ладові функції звуків мелодії, її стабільність чи нестійкість, їх тяжіння один до одного? Чи присутнє у вас відчуття тоніки – тяжіння закінчувати на ній мелодію і сприймати ту, що завершується нестійким звуком, як незакінчену? Чи здатні Ви сприймати усі звуки мелодії у їх відношенні до тоніки і до інших стійких звуків ладу, та їх ладове забарвлення? (0 балів – відсутність умінь; 1 бал – низька здатність, що носить вибіркового характер; 2 бали – достатній рівень ладового чуття; 3 бали – високий рівень ладового чуття.)

7. Оцініть власний рівень музично-слухового уявлення. Чи вмієте Ви запам'ятовувати та відтворювати мелодію по слуху? (0 балів – не вмію; 1 бал – низький рівень умінь, лише дуже прості мелодії; 2 бали – вмію, але відчуваю труднощі під час відтворення складних мелодій; 3 бали – вмію запам'ятовувати та відтворювати мелодію будь якої складності по слуху.)

8. Оцінка власного відчуття музичного ритму. Чи відчуваєте Ви та чи вмієте відтворювати ритм музичного твору? (0 балів – не вмію; 1 бал – низький

рівень уміння, лише ритм дуже простих мелодій; 2 бали – вмію, але відчуваю труднощі під час відтворення ритму складних мелодій; 3 бали – вмію запам'ятовувати та відтворювати ритм мелодії будь якої складності.)

9. Визначіть рівень своєї здатності до художньої інтерпретації музичних творів. Чи вмієте Ви тлумачити музичну інформацію, що міститься у нотному тексті та знаходити виконавські прийоми для втілення образного змісту музики у вокальному звучанні при передачі його слухачам? ? (0 балів – відсутність умінь; 1 бал – низька здатність, що носить вибіркового характер; 2 бали – достатній рівень здатності до художньої інтерпретації; 3 бали – вмію художньо інтерпретувати музичні твори на високому рівні.)

10. Оцініть власну здатність до імпровізації. (0 балів – відсутність умінь; 1 бал – низька здатність; 2 бали – достатній рівень здатності до імпровізації; 3 бали – здатність до спонтанної імпровізації як найвищим та найскладнішим моментом прояву імпровізаційних умінь.)

11. Визначіть власний рівень самореалізації у вокальному виконавстві. Чи в достатній мірі задовольняються Ваші потреби як виконавця у виборі виду музичної діяльності на основі врахування інтересів, схильностей та особистісних уподобань. (0 балів – відсутність задоволеності потреб; 1 бал – низька самореалізація, потреби задовольняються частково, без врахування схильностей та уподобань; 2 бали – достатній рівень самореалізації у музичній творчості, з врахуванням особистісних інтересів; 3 бали – високий рівень

самореалізації, вид обраної музичної діяльності обраний з урахуванням усіх навиків, умінь, схильностей та уподобань.)

12. Оцініть власну здібність до фантазії у музичній творчості. (0 балів – відсутність здібностей; 1 бал – низька здатність; 2 бали – достатній рівень здатності до фантазії у музичній діяльності; 3 бали – високий рівень здатності до фантазії у музичній діяльності.)

Дякуємо за відповіді!